

मुसीकोट नगरपालिका

मुसीकोट नगरपालिका स्वास्थ्य संस्था दर्ता, नविकरण, स्तरोन्तती तथा सेवा थप सम्बन्धी निर्देशिका २०७८

प्रस्तावना : नागरिकलाई सर्वसुलभ एवं गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने प्रयोजनका लागि प्रचलित कानून बमोजिम सरकारी, निजी, सामुदायिक, गैरसरकारी वा सहकारी स्तरमा स्थापना हुने स्वास्थ्य संस्थाका सेवा विस्तार, स्तरवृद्धि, स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्दा पालन गर्नु पर्ने मापदण्ड तथा स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन अनुमति प्रदान गर्ने प्रकृयालाई सरल, सहज, व्यवस्थित तथा प्रभावकारी बनाउन वाञ्छनीय भएकोले, मुसीकोट नगरपालिकाको स्वास्थ्य ऐन २०७७ को दफा ४४ बमोजिम मुसीकोट नगरपालिकाले यो निर्देशिका बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस निर्देशिकाको नाम “मुसीकोट नगरपालिका स्वास्थ्य संस्था दर्ता, नविकरण, स्तरोन्तती तथा सेवा थप सम्बन्धी निर्देशिका, २०७८” रहेको छ ।

२. परिभाषा : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा:

- १५० “अकुपन्चर केन्द्र” भन्नाले बहिरङ्ग अकुपन्चर सेवा तथा परामर्श सेवा दिने केन्द्र सम्झनुपर्छ ।
- १६० “अकुप्रेसर केन्द्र” भन्नाले बहिरङ्ग अकुप्रेसर सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र सम्झनु पर्छ ।
- १७० “अनुगमन समिति” भन्नाले मुसीकोट नगरपालिकाले गठन गर्ने अनुसूची १ बमाजिमको समिति सम्झनु पर्दछ ।
- १८० “अनुमति प्रदान गर्ने निकाय” भन्नाले मुसीकोट नगरपालिका भन्ने सम्झनु पर्छ ।
- १९० “अस्पताल” भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित सरकारी अस्पताल, निजी अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, सामुदायिक अस्पताल, गैर सरकारी अस्पताल वा सहकारी अस्पताल समेतलाई सम्झनु पर्दछ ।
- २०० “आयुर्वेद अस्पताल” भन्नाले आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिमा आधारित भई स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्था सम्झनु पर्छ र सो शब्दले आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिवाट उपचार गर्ने गरी सञ्चालन गरिएका नर्सिङ्ग होम, पोलीक्लिनिक, पञ्चकर्म अस्पताल समेतलाई जनाउँछ ।
- २१० “आयुर्वेद क्लिनिक” भन्नाले आधारभूत आयुर्वेद सेवा, परामर्श सेवा तथा उपचारात्मक सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिक सम्झनुपर्छ ।
- २२० “ऐन” भन्नाले मुसीकोट नगरपालिका नगर स्वास्थ्य ऐनलाई सम्झनुपर्छ ।
- २३० “कन्सल्टेन्ट” भन्नाले सम्बन्धित विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थावाट स्नातकोत्तर उपाधि डिग्री वा डिप्लोमा प्राप्त गरेका वा तोकिए बमोजिमका विशेषज्ञ तालिम प्राप्त गरी सम्बन्धित काउन्सिलमा दर्ता भएका विशेषज्ञ चिकित्सक सम्झनुपर्छ ।
- २४० “कार्यालय” भन्नाले मुसीकोट नगरपालिका, नगर कार्यपालिकाको कार्यालयलाई सम्झनु पर्दछ ।
- २५० “गैरसरकारी अस्पताल” भन्नाले मुनाफा रहित उद्देश्यले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने प्रयोजनका लागि प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने प्रयोजनको लागि यसै निर्देशिका वा प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता तथा अनुमति प्राप्त स्थापनालाई सम्झनुपर्छ ।
- २६० “जेरीयाट्रिक परामर्श केन्द्र” भन्नाले जेष्ठ नागरिकलाई स्वास्थ्य जीवन शैली सम्बन्धी परामर्श सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र सम्झनुपर्छ ।

- ९७० “परम्परगत सेवा क्लिनिक” भन्नाले स्थानिय उपलब्ध जडिबुटीद्वारा उपचार सेवा तथा परामर्श दान गर्ने उपचार केन्द्र सम्झनुपर्छ ।
- ९८० “प्रयोगशाला” भन्नाले “डि” र “ई” समुहका प्रयोगशाला सम्झनु पर्छ । ई समुहका प्रयोगशाला भन्नाले आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्रमा आधारित प्रयोगशाला सम्झनु पर्छ र डि समुहका प्रयोगशाला भन्नाले आधारभूत अस्पतालमा आधारित प्रयोगशाला सम्झनु पर्छ ।
- ९९० “प्राकृतिक उपचार केन्द्र” भन्नाले प्रारम्भिक प्राकृतिक उपचार सेवाहरु तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने उपचार केन्द्र सम्झनुपर्छ ।
- १०० “फिजियो थेरापी केन्द्र” भन्नाले भन्नाले बहिरङ्ग फिजियोथेरापी सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र सम्झनुपर्छ ।
- १०१ “पुर्नस्थापना केन्द्र” भन्नाले मनोसामाजिक पूर्नस्थापना केन्द्र सम्झनु पर्छ ।
- १०२ “सेवारिपा (आम्ची) क्लिनिक” भन्नाले सामान्य उपचार सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिक सम्झनुपर्छ ।
- १०३ “मन्त्रालय” भन्नाले नेपाल सरकार, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय र संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय समेतलाई सम्झनु पर्दछ ।
- १०४ “निजी अस्पताल वा नर्सिङ्गहोम” भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कम्पनी कानून बमोजिम स्थापना भई अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त निजी अस्पताल वा नर्सिङ्ग होम सम्झनुपर्छ ।
- १०५ “प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना” भन्नाले प्रदेशमा रहने स्वास्थ्य सम्बन्धी मन्त्रालय विभाग वा कार्यालयलाई समेत सम्झनु पर्दछ ।
- १०६ “पोषण केन्द्र” भन्नाले पोषण सम्बन्धी स्वास्थ्य सेवा तथा परामर्श प्रदान गर्ने प्रयोजनको लागि यस निर्देशिका वा प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता तथा अनुमति प्राप्त संस्था सम्झनुपर्छ ।
- १०७ “भवन संहिता” भन्नाले भवन ऐन, २०५५ को दफा ३ को उपदफा (२) बमोजिम नेपाल सरकारबाट स्वीकृत राष्ट्रिय भवन संहितालाई सम्झनुपर्छ ।
- १०८ “भवन निर्माण मापदण्ड” भन्नाले भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४ मा उल्लेखित मापदण्ड सम्झनु पर्छ र सो शब्दले स्वास्थ्य सम्बन्धी भवनको लागि छुट्टै मापदण्ड नभएको स्थानको हकमा अनुसूची-२ मा उल्लेखित भवन निर्माण मापदण्ड समेतलाई जनाउँछ ।
- १०९ “सरकारी अस्पताल” भन्नाले नेपाल सरकारको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व रहने गरी सार्वजनिक हितका लागि स्थापना भएका वा हुने स्वास्थ्य सेवा प्रदायक अस्पताल सम्झनुपर्छ ।
- ११० “सहकारी अस्पताल” भन्नाले सहकारीको सिद्धान्त बमोजिम सदस्य समेतलाई स्वास्थ्य सेवा दिने उद्देश्यले सहकारी ऐन, २०४८ बमोजिम दर्ता भई अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताललाई सम्झनुपर्छ ।
- १११ “सामुदायिक अस्पताल” भन्नाले सम्बन्धित सरकारी निकायमा संस्था दर्ता भई सामुदायिक लगानी र व्यवस्थापनमा सञ्चालन हुने गरी मुनाफा रहित उद्देश्य लिई अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताललाई सम्झनुपर्छ ।
- ११२ “स्वास्थ्य क्लिनिक” भन्नाले कुनै पनि व्यक्तिलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी जाँच गर्ने, उपचार सम्बन्धी आवश्यक परामर्श, एक स्थानबाट पाँचबटा भन्दा कम सेवा जस्तै बहिरङ्ग सेवा, प्रयोगशाला, रेडियो ईमेजिङ्ग, फिजियो थेरापी, खोप सेवा, आँखा सम्बन्धी सेवा, दाँत सम्बन्ध सेवा, परिवार नियोजन जस्ता सेवा उपलब्ध गराउनका लागि प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भएका संस्थालाई सम्झनु पर्छ । स्वास्थ्य क्लिनिकले आधारभूत स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गतका स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नेछन् ।
- ११३ “युनानी उपचार केन्द्र” भन्नाले प्रारम्भिक युनानी उपचार सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र सम्झनुपर्छ ।

(व) “स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले यस निर्देशिका वा प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल, स्वास्थ्यक्लिनिक, प्रयोगशाला जस्ता सेवाहरु सञ्चालन गर्ने संस्था र सो शब्दले आयुर्वेद अस्पताल, क्लिनिकहरु तथा यस्तै प्रकारका अन्य केन्द्रहरु समेतलाई जनाउँछ ।

(श) “होमियोप्याथी क्लिनिक” भन्नाले प्रारम्भिक हामियोप्याथी उपचार सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिक सम्झनुपर्छ ।

स्पष्टीकरण : यस खण्डका प्रयोजनका लागि “आंशिक स्वामित्व” भन्नाले नेपाल सरकारको कम्तीमा एकाउन्न प्रतिशत लगानीलाई सम्झनुपर्छ ।

परिच्छेद -२

स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन इजाजत प्रक्रिया

३. स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्ने इजाजत प्रदान गर्ने निकायहरु : (१) देहाय बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गर्ने प्रयोजनका लागि नगरपालिकाले इजाजत दिन सक्नेछ :-

(क) स्वास्थ्य क्लिनिक, आयुर्वेदिक क्लिनिक, सेवारिगपा (आम्च) होमियोप्याथी क्लिनिक र यस्तै प्रकारका अन्य क्लिनिकहरु,

(ख) फिजियोथेरापी केन्द्र, पुर्नस्थापना केन्द्र(मनोसामाजिक), प्राकृतिक उपचार केन्द्र, अकुपन्चर, अकुप्रेसर केन्द्र, युनानी उपचार केन्द्र, योग ध्यायन तथा शारिरिक व्यायाम केन्द्र, परम्परागत सेवा क्लिनिक तथा यस्तै प्रकारका क्लिनिक तथा सेवा केन्द्रहरु,

(ग) जेरियाट्रिक परामर्श केन्द्र

(घ) डि र ई वर्गको प्रयोगशालाहरु

(ङ) १५ शैया सम्मका अस्पताल ।

(घ) यस नगरपालिकामा स्वास्थ्य संस्था दर्ता वा स्तरोन्नती भए पछि सोको विवरण प्रादेशिक स्वास्थ्य निकायलाई दिईने छ ।

४. सञ्चालन इजाजत दिन सकिने :

(१) स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन गर्ने आवश्यक कागजातहरु संलग्न गरी अनुसूची ३ बमोजिमको ढाँचामा नगरपालिकामा निवेदन दिन सक्नेछन तर स्वास्थ्य क्लिनिक, उपचार तथा परामर्श केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन इजाजतका लागि अनुसूची ४ बमोजिमको ढाँचामा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) दफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा नगर कार्यपालिकाको कार्यालयले निवेदन प्राप्त गरेको मितिले पन्थ दिन भित्र अनुगमन समिति खटाउनु पर्नेछ ।

(३) दफा (२) बमोजिम खटिएको अनुगमन समितिले पन्थ कार्य दिन भित्र स्थलगत निरीक्षण गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गर्न उपयुक्त भए नभएको राय सहितको प्रतिवेदन नगर कार्यपालिकाको कार्यालयमा पेश गर्नुपर्नेछ ।

(४) दफा (३) बमोजिम अनुगमन समितिको प्रतिवेदनको आधार र यस निर्देशिकामा उल्लिखित अन्य मापदण्ड पूरा गरेका स्वास्थ्य संस्थालाई नगर कार्यपालिकाको कार्यालयले बढीमा दुई वर्षका लागि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न इजाजत दिन सक्नेछ । स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन इजाजत पत्रको ढाँचा अनुसूची ५ बमोजिम हुनेछ ।

(५) यस निर्देशिका बमोजिम स्वास्थ्य संस्थालाई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न इजाजत दिने नदिने सम्बन्धमा दफा (३) बमोजिम अनुगमन समितिको प्रतिवेदन प्राप्त भएको मितिले पन्थ कार्य दिन भित्र निर्णय गरी सक्नु पर्नेछ र सो को जानकारी सम्बन्धित संस्थालाई दिनु पर्नेछ ।

(६) यो निर्देशिका प्रारम्भ हुँदाका बखत संस्था दर्ता गर्ने निकायमा दर्ता भएको तर दफा (५) बमोजिम इजाजत लागि निवेदन नदिई सञ्चालन गरिरहेका स्वास्थ्य संस्थाले अनुसूची ८ बमोजिमको शुल्कको तिन गुणा दस्तुर लिई निश्चित अवधिको लागि यस निर्देशिका बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी सञ्चालन अनुमति लिन सक्नेछ ।

(७) यो निर्देशिका प्रारम्भ हुँदाका बखत संस्था दर्ता गर्ने निकायमा दर्ता भई इजाजत लागि निवेदन दिएका स्वास्थ्य संस्थाले अनुसूची ८ बमोजिमको शुल्क बुझाएमा निश्चित अवधिको लागि यस निर्देशिका बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी सञ्चालन अनुमति दिन सक्नेछ ।

(८) दफा (२) (३) र (५) बमाजिम तोकिएको म्याद भित्र नगर कार्यपालिकाको कार्यालय वा अनुगमन समितिले कार्य सम्पन्न नगरेमा इजाजतका लागि निवेदन दिने स्वास्थ्य संस्थाले नगर प्रमुख समक्ष उजुर गर्न सक्नेछ । यसरी प्राप्त भएको उजुरी सम्बन्धमा प्रमुखले दफा (२), (३) र (५) मा तोकिएको म्यादमा नबढ्ने गरी शीघ्र अनुगमनको व्यवस्था मिलाई सञ्चालन अनुमतिको व्यवस्था गरि दिन सक्नेछ ।

६. थप सेवा विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गर्न अनुमति लिनु पर्ने : स्वास्थ्य संस्थाले आँफूले सेवा सञ्चालन गर्न इजाजत पाएका सेवाको अतिरिक्त थप सेवा विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गरी सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा नगरपालिकाबाट यस निर्देशिका बमोजिमका प्रक्रिया पूरा गरी अनुमति प्राप्त गर्नु पर्नेछ ।

७. अनुमति दस्तुर बुझाउनु पर्ने : स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गन अनुमति प्राप्त भएमा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले नगरपालिकाले अनुसूची ८ बमोजिमको अनुमति दस्तुर बुझाउनु पर्नेछ ।

८. नविकरण गराउनु पर्ने : (१) यस निर्देशिका बमोजिम स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न इजाजत प्राप्त स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन इजाजतको अवधि समाप्त हुने मिति भित्र नगर कार्यपालिकाको कार्यालयमा नविकरणका लागि अनुसूची ६ बमोजिमको ढाँचामा निवेदन दिनु पर्नेछ । नगरपालिकाले अनुमतिको अवधि समाप्त भएको मितिले तीन महिना भित्र आवश्यक जाँचबुझ गरी अनुसूची ७ बमोजिम नविकरण गर्नु पर्नेछ ।

(२) दफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा नगरपालिकाले अनुसूची ८ बमोजिमको दस्तुर लिई बढीमा दुई वर्षका लागि स्वास्थ्य संस्थालाई सेवा सञ्चालन अनुमतिको नविकरण गरिदिन सक्नेछ । तर यो निर्देशिका प्रारम्भ हुनु अघि स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्ने अनुमति पाएका स्वास्थ्य संस्थाको हकमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले यस निर्देशिका बमोजिम तोकिएको मापदण्ड तथा पूर्वाधार कायम नगरेसम्म तीन वर्षमा नबढाई प्रत्येक एक वर्षका लागि अनुमति नविकरण गरिदिन सक्नेछ ।

(३) दफा (१) बमोजिमका अवधि भित्र मनासिब कारण परी निवेदन पेश गर्न नसकेको भनी कारण खुलाई थप तीन महिना भित्र निवेदन पेश गरेमा मुसीकोट नगरपालिकाले दोब्बर नविकरण दस्तुर लिई सेवा सञ्चालन इजाजत नविकरण गरि दिन सक्नेछ ।

(४) दफा (२) वा (३) बमोजिमको अवधि भित्र नविकरणका लागि निवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको सेवा सञ्चालन इजाजत पत्र स्वतः खारेज हुनेछ, र सो को जानकारी कर्णाली प्रदेशको स्वास्थ्य निकायलाई समेत दिईनेछ,

(५) दफा (४) मा जुनसुकै कुरा उल्लेख गरिएको भएता पनि यो उपदफा प्रारम्भ हुँदाका बखतसम्म अनुमति नविकरण नगरेका स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएको समयभित्र अनुमतिका लागि निवेदन दिएमा नगरले तोके बमोजिमको दस्तुरको अतिरिक्त सञ्चालन अवधिको दस्तुर र सोही बमोजिमको नविकरण दस्तुर लिई एक पटकको लागि निर्देशिका बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी त्यस्तो अनुमति नविकरण गरिदिन सक्नेछ ।

९. गुणस्तर तथा मापदण्ड अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था : (१) स्वास्थ्य संस्थाले आफूले प्रदान गरेका सेवाहरुको यस निर्देशिकामा उल्लिखित मापदण्ड बमोजिमको गुणस्तर भए नभएको सम्बन्धमा प्रत्येक वर्ष परीक्षण (स्व: मूल्यांकन्) गराई सो को प्रतिवेदन आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले तीन महिना भित्र अनुमति प्रदान गर्ने निकाय समक्ष अनिवार्य रूपमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) दफा (१) बमोजिम तोकिएको अवधि भित्र प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई सो प्रतिवेदन पेश गर्ने निर्देशन दिनेछ । त्यस पछिको एक महिनामा पनि प्रतिवेदन पेश नगरेमा सञ्चालन इजाजत रद्द गर्न सकिनेछ ।

(३) दफा (१) मा जुन सुकै कुरा लेखिएको भएता पनि नगरपालिकाले आवश्यकता अनुसार संभावित जोखिम, भौगोलिक अवस्था, विरामीको चाप, शल्यक्रियाको संख्या, वित्तीय लगानीका आधारमा नमूना छानौट गरी स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरेको सेवाको गुणस्तर तथा यस निर्देशिकाको मापदण्ड पुरा गरे नगरेको सम्बन्धमा निरीक्षण तथा अनुगमन गर्न वा गराउन सक्नेछ ।

(४) दफा (३) बमोजिम नियमित वा आकस्मिक अनुगमन गर्दा तोकिएका गुणस्तर वा पूर्वाधार पूरा नगरी सेवा सञ्चालन गरेको पाईएमा त्यस्ता संस्थालाई तत्काल सुधारका लागि बढीमा तीन महिनाको म्याद दिई सुधारको मौका दिन सकिनेछ ।

(५) निरीक्षण तथा अनुगमनका क्रममा दिएको निर्देशन पालना नगर्ने, यस निर्देशिका बमोजिमका गुणस्तर तथा पूर्वाधार मापदण्ड पुरा नगर्ने वा गुणस्तर परीक्षणको वार्षिक प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई प्रदान गरिदै आएको दर्ता तथा नविकरण अनुसारका सेवा पूर्ण वा आंशिक रूपमा तत्काल बन्द गर्न आदेश दिन सकिनेछ ।

(६) दफा (५) बमोजिम स्वास्थ्य संस्थालाई कारबाही गर्नु पूर्व सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थालाई मानसिक माफिकको सफाइ पेश गर्न मौका दिनुपर्नेछ ।

(७) यस कार्यविधिमा अन्यत्र जुन सुकै कुरा लेखिएको भएता पनि अन्य प्रचलित कानून बमोजिम गरिने अनुगमनलाई यो व्यवस्थाले बाधा गर्ने छैन ।

(८) मुसीकोट नगरपालिका अन्तर्गतका निजी अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, स्वास्थ्य क्लिनिक र औषधि पसलको अनुगमन अनुसूची द बमोजिमको चेकलिस्ट प्रयोग गरी गर्न सकिनेछ, भने अन्य स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

१०. निवेदन दिन सक्ने : (१) दफा ९ को उपदफा (६) बमोजिम दिएका आदेश वा अनुगमन समितिले यस निर्देशिका बमोजिम पेश गरेको अनुगमन प्रतिवेदन उपर चित्त नबुझ्ने स्वास्थ्य संस्थाले त्यस्तो प्रतिवेदन पेश भएको मितिले १५ दिन भित्र चित्त नबुझ्नुको स्पष्ट आधार र कारण सहित पुनरावलोकनको लागि नगर प्रमुख समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त भएको निवेदन उपर नगर प्रमुखले समितिसँग प्रतिकृया समेत लिई १५ कार्य दिन भित्र छानविन गरी यथाशीघ्र निर्णय दिने सक्नेछन् ।

११. स्वास्थ्य संस्था गाभिई सेवा सञ्चालन गर्न सक्ने : स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय, प्रभावकारी तथा सुविधायुक्त बनाउन सञ्चालनमा रहेका एक भन्दा बढी स्वास्थ्य संस्थाहरु एक आपसमा गाभिई सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा सो को अनुमतिका लागि त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाहरुले संयुक्त रूपमा निवेदन दिन सक्नेछन् । तर गाभिने स्वास्थ्य संस्थाको शैया संख्या पच्चीस वा सो भन्दा कम हुनुपर्नेछ ।

१२. अनुमति खारेजी तथा कारबाही सम्बन्धी व्यवस्था: (१) यस कार्यविधिमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि अनुमति प्रदान गर्ने प्रयोजनका लागि नगरपालिकाले स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन सम्बन्धी अनुमति लिन वा अनुमति नविकरण गर्न एक पटकको लागि निश्चित समय अवधि दिई सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अवधिभित्र स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन सम्बन्धी इजाजत नलिने स्वास्थ्य संस्थाको र दफा ९ को उपदफा (५) बमोजिमको अवधिभित्र अनुमति नविकरण नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति स्वतः खारेज हुनेछ ।

स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन तथा गुणस्तर सम्बन्धी व्यवस्था

१३. स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन: (१) यस निर्देशिका बमोजिम इजाजत नलिई कसैले पनि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्नु हुँदैन ।

(२) इजाजत नलिई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरेको पाइएमा सो कार्य रोक्ने तथा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थालाई आवश्यक कानूनी कारवाही गरिनेछ, र त्यस्ता संस्थाका संचालक भविष्यमा अन्य स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन अनुमति प्रदान समेत गर्न नपाउने गरी अभिलेख गरिनेछ ।

(३) स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो उद्देश्य र क्षमता अनुसार इजाजत प्रदान गर्ने निकायबाट इजाजत लिई देहायका सेवाको समुचित व्यवस्था गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न सक्नेछ : -

1. आधारभूत स्वास्थ्य सेवा
2. सामान्य चिकित्सा सेवा
3. सामान्य शल्यक्रिया सेवा
4. स्त्री तथा प्रसुति सेवा
5. आकस्मिक सेवा,
6. बाल सोग तथा शिशु सेवा
7. सामान्य दन्त सेवा
8. बहिरंग सेवा,
9. अन्तरंग सेवा,
10. निदानात्मक सेवा (प्रयोगशाला, रेडियो ईमेजिङ आदि)
11. फार्मेसी सेवा,
12. रक्त सञ्चार सेवा,

*नोट १५ शैया सम्मका अस्पतालले सम्बन्धित चिकित्सकको उपलब्धतामा आकस्मिक शल्यक्रिया सेवा प्रदान गर्न सक्नेछन् तर अन्य विशेषज्ञ सेवा दिन मिल्ने छैन । यदि अन्य सेवा दिनु परेमा कम्तिमा ५० शैयामा स्तरोन्तरी हुनुपर्नेछ ।

१४. गुणस्तर सुनिश्चितता सम्बन्धी मापदण्ड : (१) स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्दा देहायको गुणस्तरको सुनिश्चितता गर्नुका साथै देहायका उल्लिखित मापदण्डहरूको समेत पालना गरेको हुनुपर्नेछ ।

(क) बहिरंग विभागमा आउने विरामीको चापका आधारमा विरामी दर्ता, विशेषज्ञ परामर्श, निदानात्मक सेवाहरू र औषधी कक्षमा छिटो छरितो सेवा दिने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(ख) स्वास्थ्य संस्थामा नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड बमोजिम संक्रमण नियन्त्रण (Infection Prevention) को व्यवस्था हुनु पर्ने छ र सोको नियमित र प्रभावकारी अनुगमन गर्नु पर्नेछ ।

(ग) स्वास्थ्य संस्थाले विभिन्न इकाइबाट प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवाहरू स्तरीय रूपमा सञ्चालन गर्न, कार्य सञ्चालन निर्देशिका (Standard Operating Manual) तयार गरी लागू गर्नुपर्नेछ ।

(घ) स्वास्थ्य संस्थाले बहिरङ्ग सेवा प्रदान गर्ने चिकित्सकहरू उपलब्ध हुने समय तालिका दिन र बार समेत खुल्ने गरी सबैले देख्ने ठाउँमा राखिएको हुनु पर्नेछ ।

(ङ) स्वास्थ्य संस्थाले उपलब्ध गराउने भनिएको विशेषज्ञ सेवा सम्बन्धित विशेषज्ञ चिकित्सकबाट प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(च) उपलब्ध चिकित्सकहरु मध्ये विरामीले सेवा लिन चाहेको चिकित्सकबाट सेवा लिन पाउने व्यवस्था सुनिश्चित गर्नुपर्नेछ ।

(छ) विरामी वा विरामीको रेखदेख गर्ने व्यक्तिलाई रोग र उपचार पद्धतिबारे स्पष्ट जानकारी दिने व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

(ज) अस्पताल परिसर तथा सेवा दिने कक्षहरु नियमित रूपमा सफा सुग्घर राखिएको हुनुपर्नेछ ।

(झ) सबैले देख्ने स्थानमा उजुरी पेटिका राखिएको हुनुपर्नेछ ।

(ञ) जनगुनासो व्यवस्थापनका लागि गुनासो सुन्ने अधिकारी तोकी जनगुनासो तथा पर्न आएका उजुरी समाधान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्नेछ । साथै समाधान हुन नसक्ने भएमा सोको कारण सम्बन्धित व्यक्तिलाई जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

(ट) विरामीले संस्थाबाट सेवा प्राप्त गर्न लाग्ने शुल्क, प्रक्रिया तथा अवधि समेत खुलाएको विरामी बडापत्र (Patient Charter) सबैले देखिने गरी राख्नु पर्नेछ र सोही अनुरूप सेवाको सुनिश्चितता गर्नुपर्नेछ । विरामी बडापत्र (Patient Charter) को ढाँचा अनुसूची ९ बमोजिम हुनेछ ।

(ठ) अस्पतालमा आउने विरामीलाई आवश्यक पर्ने जानकारी गराउन सोधपुछ वा सहायता कक्षको व्यवस्था गरी सेवाग्राहीलाई आवश्यक जानकारी दिने व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ ।

(ड) सेवा प्रदायक चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीहरुको सुरक्षाका लागि विभिन्न सरुवा रोग विरुद्धका खोप तथा व्यक्तिगत सुरक्षा व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ ।

(ढ) हरेक स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरुको सेवा शर्त सम्बन्धी विनियम बनाएको हुनुपर्नेछ ।

(ण) स्वास्थ्य संस्थाले नेपाल सरकारबाट संचालित सेवा वा कार्यक्रम संचालन गर्दा नेपाल सरकारले तोकेका प्रोटोकल/मापदण्ड/निर्देशिका अनिवार्य रूपमा पालना गरेको हुनुपर्नेछ ।

(त) अस्पतालले चौबीसै घण्टा चिकित्सक तथा दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट आकस्मिक सेवा दिएको हुनुपर्नेछ ।

(थ) अस्पतालमा रहेको शैया संख्याको दश प्रतिशत शैया आकस्मिक सेवाको लागि छुट्ट्याईएको हुनुपर्ने र शैया क्षमताको आधारमा चिकित्सक तथा अन्य स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ ।

(द) आकस्मिक विभागबाट विरामी भर्ना गर्ने, रिफर गर्ने, विरामीको रेफरल प्रक्रिया र अन्तर्विभागीय तथा अन्तर्संस्था विरामी सार्ने पद्धति स्पष्ट परिभाषित भएको हुनुपर्नेछ र सो बमोजिमको ढाँचामा सबैले देख्ने ठाँउमा राख्नु पर्नेछ ।

(ध) अस्पतालमा उपचारका लागि आउने विपन्न, असहाय, बेवारिसे विरामीका लागि कुल शैयाको दश प्रतिशत शैया छुट्ट्याई निःशुल्क उपचार अनिवार्य रूपमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । यस्तो सेवामा व्यक्तिलाई दिईएको उपचारको छुट रकम गणना गरिने छैन ।

(न) उपदफा (१) (ध) बमोजिम उपलब्ध गराएका उपचार सेवाको अभिलेख राखी सो को प्रतिवेदन नगरपालिकामा नियमित रूपमा पठाउनु पर्नेछ ।

(प) अस्पतालहरुमा ज्येष्ठ नागरिकहरुलाई विशेष किसिमका सुविधाको व्यवस्था हुनु पर्ने र आवश्यक मात्रामा शैया छुट्ट्याउनु पर्नेछ ।

(फ) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गरिने भवन र अन्य पूर्वाधार भवन संहिता र सम्बन्धित क्षेत्र भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड तथा नगरले तोकको मापदण्ड अनुरूप हुनु पर्नेछ ।

(ब) सबै अस्पतालहरूले विपद् व्यवस्थापनको कार्ययोजना बनाएको हुनुपर्नेछ र सो को एक प्रति नगरपालिकामा अनिवार्य रूपमा बुझाउनु पर्नेछ । सो कार्यका लागि सम्पर्क व्यक्ति समेत तोकी सो को जानकारी यस नगरलाई दिनुपर्नेछ ।

(भ) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले सूचना अधिकारी तोकी नगरपालिकालाई जानकारी दिनुपर्नेछ ।

परिच्छेद-४

अस्पताल तथा अन्य स्वास्थ्य संस्था सम्बन्धी मापदण्डहरू

१६. अस्पताल सम्बन्धी मापदण्डहरू:(१) अस्पतालले सेवा सञ्चालन गर्दा देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गरेको हुनु पर्नेछ :

- (क) अस्पताल रहने स्थान धुवाँ, धुलो, ध्वनि, जल तथा जमिन प्रदूषणबाट मुक्त भएको ।
  - (ख) अस्पताल रहने क्षेत्र र हाताभित्र उपयुक्त सुरक्षाको व्यवस्था भएको ।
  - (ग) अस्पताल स्थापना हुने स्थान सडक यातायातको पहुँच भएको ।
  - (घ) पानी, बिजुली र सञ्चार सुविधा उपलब्ध भएको ।
  - (ङ) सवारी साधन पार्किङ्का लागि पर्याप्त व्यवस्था भएको ।
  - (च) अस्पताल परिसरमा स्वस्थकर वातावरणका लागि बृक्षारोपण तथा बगैचाको व्यवस्था भएको ।
- (२) आकस्मिक सेवाका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :
- (क) कुल शैया क्षमताको कम्तिमा दश प्रतिशतका दरले आकस्मिक कक्षमा शैयाहरु उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।
  - (ख) आकस्मिक कक्ष सञ्चालन गर्दा अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे इमेजिङ सेवा, प्रयोगशाला, ओ.पी.डी., ओ.टी. तथा अन्य वार्डहरूमा समेत सजिलै विरामी ल्याउन लैजान सकिने (म्हिलचेर, ट्रली, स्टेचर) गरी सञ्चालनमा ल्याएको हुनु पर्नेछ ।
  - (ग) आकस्मिक कक्षमा प्रतिक्षालय, शौचालय, ट्रायज (Triage Room) चेन्जिङ रुम, Medico-legal Case जस्तै Rape victim आदिको लागि गोपनियता सुनिश्चित हुने कोठाको समेत व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
  - (घ) चौबीसै घण्टा आकस्मिक सेवा दिने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।
  - (ङ) आकस्मिक विभागवाट विरामी भर्ना गर्न, रिफर गर्ने विरामीको रेफरल प्रक्रिया तथा विरामी सार्ने पद्धति स्पष्टरूपमा परिभाषित रहेको हुनु पर्नेछ ।
  - (च) प्रकोपजन्य रोगहरु, प्राकृतिक प्रकोप जस्ता पक्षहरुलाई विचार गरी आकस्मिक सेवाका उपचार लागि संस्थाले विपत व्यवस्थापन योजन बनाएको हुनु पर्नेछ ।
  - (छ) आकस्मिक सेवामा काम गर्ने जनशक्ति कम्तिमा Basic Life Support (BLS)/Primary Trauma Care (PTC)/Advance Cardiac Life Support (ACLS)/ Advance Trauma Life Support (ATLS) सम्बन्धी तालिम लिएको हुनु पर्नेछ ।
- (३) बहिरंग विभागका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :
- (क) अस्पतालबाट प्रदान हुने प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाका लागि ओ.पी.डी. कक्षका व्यवस्था मिलाएको ।
  - (ख) अस्पतालका लागि सामान्यतया सामान्य चिकित्सा, वालरोग, सामान्य शल्यक्रिया, स्त्री तथा प्रसुती सेवा हुनुपर्ने तथा पूर्वाधार पूरा गरी हाड जोर्नी, नाक कान घाँटी, छाला तथा यौन रोग, आँखा, दन्त सेवा जस्ता सेवाको लागि स्वेच्छिक रूपमा सञ्चालन गर्न सक्ने ।

- (ग) उपलब्ध भएका चिकित्सकहरु मध्ये सेवाग्राहीले उपलब्ध भए सम्म रोजेको चिकित्सकसँग परीक्षण गर्न पाउने व्यवस्था भएको ।
- (४) अन्तरंग विभागका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :
- (क) अस्पतालमा शल्यक्रिया पश्चात पनि विरामीको अवस्था स्थिर नभएसम्म उक्त शल्यक्रिया गर्ने समूह तथा सर्जन चिकित्सक, एनेस्थेसियोलोजिष्ट/एनेस्थेसिया सहायक अस्पतालमा रहिरहनु पर्ने र तत्पश्चात पनि सर्जरीको प्रकृति हेरी आवश्यक परेको खण्डमा तत्काल उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।
- (ख) नर्सिङ ड्यूटी स्टेशनबाट प्रत्येक विरामीको प्रत्यक्ष निगरानी हुने व्यवस्था गर्नु पर्ने । उक्त सुविधा नभएमा प्रत्येक विरामीको शैयामा कल बेल राख्नु पर्ने ।

(५) एलाईड हेल्थ तथा निदानात्मक सेवाका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेकोहुनु –पर्नेछ :

- (क) प्रत्येक किसिमका परीक्षणको लागि राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला नीति अनुरूपको प्रयोगशालाको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।
- (ख) रेडियो डाइग्नोसिस, अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे फिल्म लोडिङ, अनलोडिङ तथा प्रेसेसिड लगायतका इमेजिङ सेवा कक्षहरु ओ.पी.डी., ओ.टी. तथा वार्डहरुलाई समेत सजिलै बिरामी ल्याउन लैजान सकिने व्हीलचेयर(ट्रली,स्टेचर) गरी संचालनमा ल्याएको हुनुपर्ने ।
- (ग) यस्ता सेवा प्रदान गरिने कोठाहरुमा प्रतिक्षालय, शौचालय, चेन्जिङ रुमको व्यवस्था समेत भएको हुनुपर्ने ।
- (७) अस्पतालमा पोषण, खोप, आमा र वच्चाको स्वाथ्य, परिवार नियोजन जस्ता सेवा हरुको सरकारको नीति बमोजिम प्रवर्द्धनात्मक तथा प्रतिरोधात्मक सेवा उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।
- (८) अस्पतालमा कम्तीमा वच्चा तथा आमाको लागि विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।

(९) औषधि पसल Pharmacy का लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :

- (क) अस्पताल हाता भित्र औषधि पसलको व्यवस्था अस्पताल फार्मेसी सेवा निर्देशिका, २०७० बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।
- (ख) चौबिसै घण्टा फार्मेसी सञ्चालनका लागि फार्मेसी विषय अध्ययन गरेका दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (ग) फार्मेसी कक्षमा औषधिको गुणस्तरमा छास नहुने गरी सुरक्षित भण्डारण गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने । साथै ताप संवेदनशील औषध्य तथा भ्याक्सिनको भण्डारण तोकिएको तापक्रममा भण्डारण हुनुपर्ने ।
- (घ) उपचारमा प्रयोग गरिने लागू औषधहरु (Narcotic drugs) लागू औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाले चिकित्सकको लिखित प्रेस्क्रिप्शन अनुसार मात्र वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ । साथै औषधिको आम्दानी तथा वितरणका अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।
- (ङ) म्याद नाघेका औषधिहरु नियमित रूपमा नेपाल स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषदको Hospital Waste Management Guideline मा उल्लेख भएकोमा सोही बमोजिम र नभएको खण्डमा विश्व स्वास्थ्य संगठनका निर्देशिका बमोजिमको विधि अपनाई नष्ट गर्नुपर्नेछ ।
- (च) आकस्मिक सेवाका लागि चाहिने आवश्यक औषधिहरु चौबिसै घण्टा उपलब्ध हुने व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (छ) अस्पतालले बाह्य व्यक्ति वा संस्थालाई फार्मेसी सेवा संचालन गर्न दिएको अवस्थामा सो व्यक्ति वा संस्थाले पनि अस्पतालले पालना गर्नुपर्ने माथि उल्लेख भएका शर्तहरु सम्पूर्ण अनिवार्य रूपमा पालना गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्ने ।
- (ज) औषधीको खुद्रा मूल्यमा छुटको व्यवस्था भएमा सबैले देख्ने गरी सूचना टाँस गर्नु पर्नेछ ।
- (झ) भवन संहितामा उल्लेखित मापदण्डअनुरूप औषधि पसल सञ्चालन हुने भवन निर्माण भएको हुनु पर्ने

(१०) रक्त सञ्चार सेवाका लागि देहाय बमावजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :

- (क) बिरामीको लागि आवश्यक पर्ने ब्लड उपलब्ध हुने गरी व्यवस्था मिलाइएको हुनु पर्ने ।

- (१२) अस्पतालमा रहेका बिरामी तथा अन्य सेवाग्राहीलाई असहज नहुने गरी अलगौ चिस्यान कक्ष वा शवगृहको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
- (१३) अस्पताल व्यवस्थापन (Hospital Management) का लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :

(क) सोधपूछ तथा गुनासो सुनुवाई कक्ष :

- (१) सेवाग्राहीहरुको सुविधाको लागि आवश्यक कर्मचारी सहितको सोधपूछ व्यवस्था कक्षको हुनुपर्ने ।
- (२) अस्पतालले प्रदान गर्ने सेवाका विषयमा सेवाग्राहीको गुनासो सुनुवाई गर्ने उचित प्रवन्ध मिलाइएको हुनु पर्ने ।

(ख) सूचना संप्रेषण :

- (१) अस्पताल भित्र प्रभावकारी सूचना सम्प्रेषणका लागि आन्तरिक टेलिफोन (Intercom) को व्यवस्थाका साथै आवश्यक आधुनिक संयन्त्रको समुचित प्रयोग हुनुपर्ने ।
- (२) अस्पतालहरुमा सार्वजनिक संचार सेवाको व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- (३) प्रहरी, एम्बुलेन्स, दमकल जस्ता सेवा लगायतका आकस्मिक सेवा टेलिफोन नम्बरहरु स्पष्ट देखिने गरी राख्नु पर्ने ।

(ग) पानी वितरण :

- (१) अस्पतालमा विरामी र अन्य व्यक्तिहरुका लागि चौबीसै घण्टा शुद्ध पानी विश्व स्वास्थ्य संघले तोकेअनुरूपको आपूर्ति हुनु पर्ने ।
- (२) अस्पताल द्वारा वितरण हुने पानीको गुणस्तर परिक्षण ४/४ महिनामा गराई अभिलेख राखिएको हुनुपर्ने । बहिरंग, नर्सिङ्ग कक्ष, अन्तरंग, अपरेशन थिएटर र आपतकालीन कक्षहरुमा पानी व्यवस्था हुनु पर्ने ।

(घ) विद्युत आपूर्ति :

- (१) अस्पताल क्षेत्रभित्र र सबै विभागहरुमा चौबीसै घण्टा विद्युत आपूर्ति व्यवस्था हुने मिलाएको हुनुपर्ने । साथ लोसोडसेडिकौ समयमा विद्युत आपूर्ति गर्न अटोमेटिक ब्याक अप सिष्टम स्थापना गरेको हुनुपर्ने ।
- (२) ओ.टी., आई.सि.यू., सि.सि.यू. इमर्जेन्सी कक्ष लगायतका संवेदनशील कक्षहरुमा आपतकालीन विद्युत व्याक(अप सिष्टम राखेको हुनुपर्ने ।

(ङ) सरसफाई तथा शौचालय व्यवस्था :

- (१) अस्पतालको सम्पूर्ण क्षेत्र सधै सफा राख्नु पर्नेछ ।
- (२) अस्पतालमा देहाय बमोजिमको सेवा दिइने कक्षहरु वा क्लिनिकमा शौचालयको व्यवस्था हुनु पर्नेछ :
  - (क) आकस्मिक कक्ष
  - (ख) लेवर रुम
  - (ग) प्याथोलोजी सेवा
  - (घ) बहिरंग विभाग(आवश्यकता अनुसार महिला र पुरुषका लागि अलगअलग)
  - (ब) प्रति छ बेडको जनरलसेवामा एक
  - (च) जेष्ट नागरिक तथा अपाडगाका लागि अलगै
  - (छ) क्याविन तथा डबल रुमका लागि (एटेच भएको
- (ज) डाक्टर तथा स्टाफका लागि(आवश्यकतानुसार)
- (३) अस्पताल हाताभित्र सेवाग्राही तथा सेवाप्रदायकका लागि पर्याप्त पानी, र साबुन सहितको शौचालयको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (४) शौचालय सधै सफा राख्ने व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (५) **मर्मत सम्भार व्यवस्था :**

- (क) अस्पतालले प्रयोग गर्ने उपकरण तथा औजारहरु समयमानै मर्मतको व्यवस्था हुनु पर्नेछ । साथै ठूला र गम्भीर प्रकृतीका औजार उपकरणहरुको कम्पनीले निर्दिष्ट गरेको मर्मत अवधि अनुसार मर्मतसम्भार कार्ययोजना बनाई सोही अनुसार मर्मत गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ख) अस्पतालको भवन, सवारी साधन, मेसिनरी औजार, यन्त्र, उपकरण, विद्युतीय उपकरण र अन्य विद्युतीय उपकरणहरुको नियमित मर्मत संभार गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।

(६) विरामी कुरुवालाई सुविधा : अस्पतालको वार्ड तथा उपचारअन्य दिने स्थानमा आवश्यकता अनुसार विरामीको साथमा रहने एक जना कुरुवालाई बस्त सक्ने प्रवन्ध हुनु पर्नेछ ।

(७) क्यान्टिन सुविधा : स्वास्थ्य संस्था हाता भित्र खाना पकाउने (Kitchen) र खाना खाने (Dining) अलग-अलग ठाउँ सहितको सफा र सुविधायुक्त क्यान्टिनको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(८) लण्डी व्यवस्था :

- (क) अस्पतालमा प्रयोग हुने एप्रोन, पन्जा, टोपी, जुत्ता, तन्ना, खोल, तकिया, रुमाल जस्ता लुगा कपडा धुनको लागि लण्डीका व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।
(ख) अस्पताल भर्ना भएका विरामीको लुगा धुने सुविधाको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।

(९) भण्डार (Store) व्यवस्था :

- (क) आपत्कालीन अवस्थामा प्रयोग हुने सामग्रीहरुको अलगै भण्डार कक्ष हुनुपर्ने । यस्तो भण्डारमा कम्तिमा एक महिनाको लागि अत्यावश्यक सामग्री स्टक राख्ने व्यवस्था हुनुपर्ने ।
(ख) अस्पतालको लागि आवश्यक लत्ताकपडा, सरसफाई सामग्री, औजार, उपकरण तथा औषधिको न्यूनतम मौज्दत रहनु पर्ने सो सामग्रीहरुको उपयुक्त भण्डारणको Refrigerator, Venlilalion, A/C) आदि व्यवस्था गरेको हुनु पर्ने ।

(१०) सुरक्षा व्यवस्था:

- (क) अस्पतालमा सुरक्षा व्यवस्था मिलाउन सुरक्षा गार्डको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।
(ख) आपत्कालीन अवस्थाको लागि तत्काल सेवा प्रदान गर्न राज्यका सुरक्षा निकायसँग समन्वय कायम गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने ।

(११) एम्बुलेन्स सञ्चालन : अस्पतालमा मेडिकल एटेण्डेण्ट सहितको एम्बुलेन्स १ वटा अनिवार्य हुनुपर्ने र अस्पतालले त्यस्ता मेडिकल एटेण्डेण्टलाई Basic Emergency Medicine Training दिने व्यवस्था मिलाउनुका साथै एकिकृत एम्बुलेन्स तथा पुर्व अस्पताल सेवा सञ्चालन निर्देशिका २०७७ बमोजिम एम्बुलेन्स सेवा सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।

(१२) स्थान तथा जग्गा पूर्वाधार :

- (क) अस्पताल रहने स्थान (**Location**) : अस्पताल रहने स्थान छनौट गर्दा पायक पर्ने गरी प्रदूषणमुक्त क्षेत्रको छनौट गर्न पर्नेछ । छनौट गरिएको स्थान त्यस्तै प्रकृतिको अस्पताल रहेको स्थानको कम्तिमा एक कीलोमीटर टाढा हुनु पर्नेछ । विशिष्ट प्रकृतिको बहुसेवा उपलब्ध गराउने अस्पताल, आयर्वेद, होमीयोप्याथिक जस्ता फरक प्रकृतिका अस्पतालको हकमा र जनघनत्वको आधारमा अस्पतालको शैया आवश्यक देखिएमा यो बन्देज लागू हुनेछैन ।
(ख) अस्पताल सञ्चालनको लागि आफ्नै स्वामित्वको पर्याप्त जग्गा हुनुपर्नेछ । आफ्नो जग्गा नभएको हकमा कम्तीमा पन्थ वर्षका लागि जग्गा भाडामा लिई सो जग्गामा पूर्वाधार निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याउन सक्नेछ । तर भाडामा लिईएको भवन, भवन संहिताका मापदण्ड अनुरूप निर्माण भएको हुनु पर्छ ।

(१३) अस्पतालको भवन(Building) :

- (क) अस्पताल सेवा सञ्चालन गरिने भवन नक्सा र डिजाइन भवन ऐन, २०५५ को दफा ११ मा भएको व्यवस्था अनुरूप स्वीकृत भएको हुनु पर्नेछ । नेपाल सरकारले अस्पतालका सम्बन्धमा छुटै मापदण्ड तोकेको भएमा सोही बमोजिम हुनु पर्नेछ । भवन संहिता तथा सम्बन्धित नगरपालिका वा नगर विकास समितिले जारी गरेको मापदण्ड बमोजिम सो भवन निर्माण भएको सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, डिभिजन कार्यालयबाट सिफारिस प्राप्त गरेको हुनु पर्नेछ ।

- (ख) भवनमा सर्वसाधारणको जानकारीका लागि विपद व्यवस्थापन योजना (Disaster Management Plan) तयार गरी सुरक्षा सम्बन्धी संकेत चिन्हहरू उपयुक्त स्थानमा प्रस्तु देखिने गरी राखिएको हुनु पर्नेछ।
- (ग) अस्पतालको कोठाहरू उपयुक्त भेन्टीलेसन वा वातानुकूलित यन्त्र राखिएको हुनु पर्नेछ।
- (घ) अस्पतालमा प्रशासनिक कार्यालय, ओ.पी.डी., प्रयोगशाला, फार्मसी वार्ड, क्यान्टिनको व्यवस्था हुनुपर्नेछ।
- (ङ) अस्पतालमा क्लिचेर तथा ट्रूलिको सहज आवागमनको व्यवस्थाका लागि लिफ्ट / न्याम्पका व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ।
- (च) प्रतिक्षालयमा आवश्यकता अनुसार बस्ने कुर्सीको व्यवस्था हुनुपर्ने र सूचना पाटी, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका लगायतका माध्यमबाट सूचना प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्नेछ।
- (छ) अस्पतालको कुल निर्माण क्षेत्रफल, प्रति शैया ५५ वर्ग मीटरका दरले हुनु पर्नेछ। उक्त क्षेत्र भित्र सोधपुछ, दर्ता कक्ष, प्रतिक्षालय, प्रवेश द्वार सहितको हलको क्षेत्र समावेश भएको हुनुपर्नेछ। सो बाहेक घर, भान्सा लुगाधुने कोठा, जेनरेटर कक्ष, कर्मचारी आवास तथा भण्डार कक्ष, मर्मत सम्भार कक्ष आदिका लागि थप व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ।
- (ज) आफ्नो जग्गा नभएका पन्थ शैयाका अस्पतालले घर जग्गा भाडामा लिई सेवा सञ्चालन गर्दा सो घर भूकम्पीय जोखिम प्रतिरोध क्षमता भएको भनि सहरी विकास तथा भवन विभाग(डिभिजन कार्यालयबाट) प्रमाणित भएको हुनु पर्नेछ।
- (झ) बहिरंग विभागको प्रत्येक कोठाको क्षेत्रफल कम्तिमा चौध वर्ग मीटर हुनुपर्नेछ। शौचालय, प्रतिक्षालय, विशेषज्ञको सहयोगी रहने कक्षका लागि पर्याप्त स्थान हुनु पर्नेछ।
- (ञ) विरामीको चापको अनुपातमा पर्याप्त र सुविधाजनक हुन गरी फर्निचर सहितको प्रतिक्षालयको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ।
- (ठ) अस्पताल भित्र प्रवेश गर्ने र बाहिर निस्कने अलग-अलग प्रवेश द्वार बहिर्गमन द्वार हुनुपर्नेछ।
- (ड) आपतकालीन सेवाका लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरू अस्पतालको आपतकालीन कक्ष र अन्य अत्यावश्क ठाउँमा सहज रूपमा जान सक्ने गरी अलगै बाटो र गेटको व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ।
- (ण) सेवाग्राही र अस्पताल कर्मचारीहरूले प्रयोग गर्ने सवारी साधन एम्बुलेन्स र दमकल जस्ता सवारी साधनका लागि पार्किङ्गको व्यवस्था हुनु पर्नेछ। न्यूनतम पार्किङ्ग कूल जग्गाका पच्चीस प्रतिशत वा प्रति तीन शैयाका लागि ऐउटा कार पार्किङ्ग गर्न मिल्ने स्थल मध्ये जुन बढी हुन्छ सोही अनुसार हुनु पर्नेछ।
- (त) अस्पताल जेष्ठ नागरिक, बालबालिका तथा अपांगमैत्री हुनु पर्नेछ।
- (थ) क्लिचेर, ट्रूलि, स्ट्रेचरको पर्याप्त व्यवस्था हुनुपर्ने र यस्ता सामग्री राख्ने ठाँउ र चलाउन सकिने पर्याप्त ठाँउ र चलाउने मानिसको समेतको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ।

(१६) फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार मापदण्ड पूरा गरेका हुन पर्नेछ :

- (क) अस्पतालबाट निष्काशित फोहरमैलाको व्यवस्थापन फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन २०६८, फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली २०७०, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको स्वास्थ्य जन्य फाहोर मैला व्यवस्थापन २०७१ बमोजिम हुन पर्नेछ।
- (ख) अस्पतालबाट निस्कासन हुने सामान्य तथा चिकित्साजन्य फोहरमैला प्रकृति अनुसार स्रोतमै अलग अलग छुट्याउने, संकलन, ढुवानी तथा उचित विसर्जन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने।
- (ग) अस्पतालबाट सृजित संक्रमणजन्य फोहरलाई निःसंक्रमण गरेर अन्तिम व्यवस्थापन गर्नुपर्ने।

१७. अस्पताल सम्बन्धी विस्तृत मापदण्ड देहाय बमोजिम हनेछः :

टेबल नं. १ आकस्मिक सेवा सञ्चालन गर्न देहायको बमोजिमको मापदण्ड पुरा गरेको हनुपर्नेछ ।

सि. न	विवरण	५ शैया	१० शैया	१५ शैया
१	कुल शैया क्षमताको कमितमा दश प्रतिशत आकस्मिक कक्षमा शैयाहरुको उपलब्धता	१	२	३
२	आकस्मिक कक्षबाट अल्ट्रासाउण्ड,एक्सरे,इमेजिङ सेवा, प्रयोगशाला, ओ.पि.डी, ओ.टी तथा अन्य सेवाहरुमा सजिलै विरामी ल्याउन लैजान सकिने व्यवस्था (क्लिंचियर, ट्रूली जान सक्ने व्यवस्था)	✓	✓	✓
३	आपतकालीन सेवाको लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरु अस्पतालको आपतकालीन कक्षमा सहज रूपमा आउनल जान सक्ने व्यवस्था	✓	✓	✓
४	आवश्यक सेवा दिनका लागि आकस्मिक कक्षको उपलब्धता	✓	✓	✓
५	दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट (२५ भन्दा कम शैया क्षमतामा स्वास्थ्यकर्मीबाट चौबिसै घण्टा सेवा उपलब्ध हुने व्यवस्था)	✓	✓	✓
६	आकिस्मिक सेवामा काम गर्ने जनशक्ति तालिम प्राप्त	✓	✓	✓
७	आकिस्मिक सेवाका लागि चाहिने आवश्यक औषधिहरु चौबिसै घण्टा उपलब्ध हुने व्यवस्था	✓	✓	✓
८	आकिस्मिक विभागबाट विरामी भर्ना गर्ने, रिफर हुने भए रिफरल प्रक्रिया र विरामी सार्ने पद्धती स्पष्ट परिभाषित भएको ।	✓	✓	✓
९	सञ्चार सुविधा(टेलीफोन, इन्टरनेट,आदि	✓	✓	✓
१०	शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था	✓	✓	✓
११	शौचालय र शौचालयमा पर्याप्त पानीको व्यवस्था	✓	✓	✓
१२	सार्वजनिक टेलिफोन सेवाको व्यवस्था	✓	✓	✓

टेबल नं. २ बहिरंग सेवा सञ्चालनको लागि अस्पतालले देहायका पूर्वाधार तथा मापदण्डहरुको पालना गरेको हुनु पर्नेछ।

क्र.स	मापदण्ड	५ शैया	१० शैया	१५ शैया
१.	विरामीको नाम दर्ता कक्ष / स्थानको व्यवस्था	✓	✓	✓
२	अस्पतालबाट प्रदान हुने प्रत्यक विशेषज्ञ सेवका लागि अलग अलग ओ.पी.डी कक्षको व्यवस्था मिलाएको	-	-	✓
३	बहिरङ्ग विभागको प्रत्यक कोठाको क्षेत्रफल कमितमा १४ वर्ग मिटरको हुनुपर्ने र कन्सल्टेन्ट युनिट वा सेवा अनुसार वा सिफ्ट अनुसार ओ.पी.डी संचालन गर्न सकिने	✓	✓	✓
४	स्वास्थ्य संस्थाले बहिरङ्ग सेवा प्रदान गर्ने विशेषज्ञ चिकित्सक वा अन्य चिकित्सकहरु उपलब्ध हुने समय तालिका (दिन र बार खुल्ने गरी) सबैते देख्ने ठाँउमा राखेको	✓	✓	✓
५	व्हिलचियर, ट्रली, स्ट्रेचरको पर्याप्त व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
६	व्हिलचियर, ट्रली, स्ट्रेचर राख्ने ठाउँ प्रयाप्त भएको	✓	✓	✓
७	व्हिलचियर, ट्रली, स्ट्रेचर चलाउने मानिस प्रयाप्त भएको	✓	✓	✓
८	विरामी वा विरामीको रेखदेख गर्ने व्यक्तिलाई रोग र उपचार पद्धतिबारे स्पष्ट जानकारी (counselling) दिने व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
९	ओ.पि.डी. कक्षमा प्रयाप्त फर्निचर सहितको प्रतिक्षालयको व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
१०	सूचना - पाटी, टि.भी.स्क्रिन, पोष्टर आदिबाट स्वास्थ्य सम्बन्धी र अस्पतालबाट प्रदान गरिने सेवा सम्बन्धी जानकारी दिने व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
११	महिला र पुरुषका लागि अलग अलग र आवश्यकता अनुसार अपाइमैत्री र जेष्ट नागरिक मैत्री समेत शौचालयको व्यवस्था भएको	✓	✓	✓

टेबल नं. ३ अन्तरंग सेवाको लागि देहायका पूर्वाधार तथा मापदण्डहरुको पालना गरेको हुनुपर्नेछ।

क्र.स	मापदण्ड	५ शैया	१० शैया	१५ शैया
१.	डाक्टरको डयूटी रुम, व्यान्ट्री, आइसोलेशन रुम, टिट्रमेन्ट रुम, शौचालय आदिको व्यवस्था	✓	✓	✓
२	शैया बीच कमितमा ५ फिट तथा भित्ताबाट कमितमा २ फिटको दूरी	-	-	✓
३	अस्पतालमा बच्चा, सुत्केरी, अब्जरभेसन तथा सरुवा रोगका लागि छुट्टाछुट्टै वार्डको व्यवस्था	✓	✓	✓

४	जनरल शैयाको हकमा ४ देखि ६ शैयाको अनुपातमा १ स्टाफ नर्सको व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
५	लेबर रुमको छुट्टै व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
६	लेबर रुम र एकिटभ लेबर वार्डको लागि छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
७	प्रसुति हुनु अगावै विरामी भर्ना गर्नका लागि pre labour wardको व्यवस्था भएको	-	-	✓
८	लेबर रुम र टेबलको हकमा विरामीको चाप अनुसार तय गर्नुपर्ने	-	-	✓
९	प्रति लेबर टेबल २ जना मिडवाइफ वा SBA तालिम प्राप्त हुनुपर्ने र एकिटभ लेबर वार्डको हकमा २ शैया १ जना मिडवाइफ वा SBA तालिम प्राप्त नर्सको व्यवस्था हुनु पर्ने ।	-	-	✓
१०	Active Labour ward र लेबर रुम जोडिएको हुनु पर्नेछ ।	-	-	✓

१८. स्वास्थ्य क्लिनीक सम्बन्धी मापदण्ड:

“स्वास्थ्य क्लिनिक” भन्नाले कुनै पनि व्यक्तिलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी जाँच गर्ने, उपचार सम्बन्धी आवश्यक परामर्श, एक स्थानबाट पाँचवटा भन्दा कम सेवा जस्तै बहिरङ्ग सेवा, प्रयोगशाला, रेडियो ईमेजिङ, फिजियोथेरापी, खोप सेवा, परिवार नियोजन जस्ता सेवा उपलब्ध गराउनका लागि प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भएका संस्थालाई सम्झनुपर्छ र सो शब्दले निजी क्लिनिक, आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा समेतलाई जनाउँदछ । स्वास्थ्य क्लिनिकले आधारभूत स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गतका स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नेछन् ।

आधारभूत स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गत निम्न सेवाहरु पर्दछन्:

- खोप सेवा सम्बन्धी परामर्श तथा सम्बन्धित निकायबाट स्विकृती लिई मापदण्ड बमोजिम खोप सेवा संचालन गर्न सकिने
- मातृ नवजात शिशु तथा बाल स्वास्थ्य सेवा
- सरुवा रोग सम्बन्धी सेवा
- नसर्ने रोग तथा शारीरिक विकलंगता सम्बन्ध सेवा
- मानसिक रोग सम्बन्धी सेवा
- जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य सम्बन्ध सेवा
- सामान्य आकस्मिक अवस्थाका सेवा
- स्वास्थ्य प्रबर्धन सेवा
- आयुर्वेद तथा अन्य परम्परागत स्वास्थ्य सेवा ।

आवश्यक न्यूनतम भौतिक सुविधाहरु

(क) विरामीको जाँच गर्ने Ventilated वा AC कोठा सेवा अनुसारको छुट्टाछुट्टै हुनैपर्ने (कम्तमा १४ वर्ग मिटरको)

- १

(ख) विरामी बस्ने ठाउँ (कुर्ने ठाउँ) - १

(ग) विरामी जाँच्ने टेबुल - १

(घ) चिकित्सकको लागि टेबुल	-	१
(ङ) चिकित्सकको लागि कुर्सी	-	१
(च) विरामी बस्ने टुल	-	१
(छ) शौचालयको व्यवस्था(महिला, पुरुष, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्ग मैत्री)		
(ज) टेलिफोन (अनिवार्य)		
(झ) स्वास्थ्य शिक्षा सम्बन्धी सूचनामूलक पोस्टर तथा अन्य सामाग्री		
(ज) पानीको आपूर्ति भएको हुनुपर्ने ।		
(ट) स्वच्छ पिउने पानिको व्यवस्था		
(ठ) विधुत व्याकअपको व्यवस्था भएको		
(ड) कोठामा हात धुने ठाउँ		

अन्य व्यवस्था (थप मापदण्ड):

- (क) विशेषज्ञ सेवाको लागि आवश्यक औजार उपकरणहरूको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
 (ख) विरामीको सम्पूर्ण विवरण राख्नको लागि एउटा रजिष्टर हुनुपर्नेछ ।
 (ग) स्वास्थ्य क्लिनिकमा प्रयोग गरिने सम्पूर्ण औजारहरू अनिवार्य रूपमा निर्मलकृत गरिएको हुनुपर्नेछ ।
 (घ) स्वास्थ्य क्लिनिकमा काम गर्ने व्यक्तिले आफ्नो योग्यताको प्रमाणपत्र तथा सम्बन्धित चिकित्सा परिषद् दर्ता नं., सेवा शुल्क र आयकर प्रमाणपत्र सबैले देख्ने ठाउँमा राख्नुपर्नेछ ।
 (ङ) मासिक प्रतिवेदन नियम अनुसार नगरपालिकामा पठाउने व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

आवश्यक जनशक्ति

- स्वास्थ्य क्लिनिकमा स्वास्थ्य जाँच गर्ने चिकित्सक कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कमितमा पनि MBBS वा सो सरहको चिकित्सा सम्बन्धी उपाधि प्राप्त गरी सम्बधित काउन्सीलमा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ ।
- विशेषज्ञ सेवाको लागि सो अनुसारको योग्यता हासिल गरि मान्यता प्राप्त काउन्सीलमा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ ।
- परामर्श सेवा दिने व्यक्ति स्वास्थ्य विज्ञानमा प्रमाणपत्रतह उत्तिर्ण गरी परामर्श सेवा तालीम प्राप्त हुनुपर्नेछ ।
- कार्यालय सहयोगी तथा सरसफाई कर्मचारी ।

*नोट : उपलब्ध जनशक्ति मध्य एकजनालाई रेक्डीड तथा रिपोर्टिङ्को लागि फोकल पर्सन तोक्नु पर्नेछ ।

आवश्यक औजार उपकरणहरू:

- क) थर्मोमिटर (डिजिटल) -१
- ख) तौल लिने मेशिन -१
- ग) उचाई नापे मेशिन -१
- घ) टंग डिप्रेशर - १
- ङ) ब्लड प्रेशर जाँच्ने मेशिन -१
- च) स्टेथोस्कोप -१
- छ) आँखा, नाक, कान जाँच्ने सेट -१
- ज) प्रोक्टोस्कोप -१
- झ) अटोक्लेभ/ निर्मलीकरण गर्न प्रयोग हुने साधन
- ज) सिरिन्ज

- ट) टर्च लाइट
- ठ) पञ्जा
- ड) मास्क, एप्रोन
- ढ) किडनी ट्रे
- ण) कम्पुटर / ल्याप्टप - (अभिलेख तथा प्रतिवेदनका लागी) - १

नोट * फिजियोथेरेपी केन्द्र, पुर्नस्थापना केन्द्र (मनोसामाजिक), जेरियाट्रिक परामर्श केन्द्र, युनानी उपचार केन्द्र, योग ध्यायन तथा शारिरिक व्ययाम केन्द्र, परम्परागत सेवा क्लिनिक तथा यस्तै प्रकारका क्लिनिक तथा सेवा केन्द्रहरुका लागि मापदण्ड प्रचलित कानुन वा नगरपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद- ५ मानव संशाध व्यवस्थापन

- १९. जनशक्ति सम्बन्धी व्यवस्था:** अस्पतालको शैया क्षमताका आधारमा देहाय बमोजिमका न्यूनतम जनशक्तिको व्यवस्था भएका हुनु पर्नेछः
- (क) प्रति पन्थ शैयाका लागि एक जना एम.डी.जी.पी. चिकित्सक, प्रसुती तथा स्त्री रोग विशेषज्ञ र बालरोग विशेषज्ञ हुनुपर्नेछ अनिवार्य हुनुपर्नेछ ।
  - (ख) जनरल कक्ष (General Ward) मा प्रति चार देखि छ शैयामा एक जना स्टाफ नर्सको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ ।
  - (ग) ईमर्जेन्सी तथा पोष्ट अपरेटिभ कक्ष (Post Operative Ward) मा प्रति दुई शैयामा एक जना नर्स भएको हुनुपर्नेछ ।
  - (घ) प्रसुती कक्षको लेवर वेडमा प्रति वेड दुई एस.वी.ए. (Skill Birth Attendants) तालिम प्राप्त नर्सको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ ।
  - (ड) प्रति पन्थ शैयाका लागि अस्पतालमा कम्तीमा एक जना मेडिकल रेकर्डर भएको हुनुपर्नेछ । पन्थ शैयाभन्दा कम क्षमताका अस्पतालमा मेडिकल रेकर्डर नभएको अवस्थामा स्वास्थ्य सेवाको अभिलेख तथा प्रतिवेदनका लागि एक जना कर्मचारी तोक्नु पर्नेछ ।
  - (ज) अस्पतालमा चौबीसै घण्टा सेवा उपलब्ध गराउने गरी फर्मासिष्ट लगायत आवश्यक संख्यामा जनशक्तिको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
  - (झ) अस्पतालमा कम्तीमा दुई तिहाइ पूर्ण कालीन स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
  - (ज) सरकारी स्वास्थ्य कर्मीहरुबाट सेवा लिनु पर्ने अवस्थामा सम्बन्धित निकायको स्वीकृति पत्र लिएको हुनुपर्नेछ ।
  - (ट) हरेक स्वास्थ्य कर्मीले सम्बन्धित काउन्सिलबाट दर्ता नम्बर लिएको हुनुपर्नेछ ।

(ठ) विदेशी स्वास्थ्यकर्मी वा स्वयम् सेवकले सम्बन्धित मन्त्रालयको सिफारिसमा सम्बन्धित काउन्सिलवाट स्वीकृति लिएको हुनुपर्नेछ ।

जनशक्ति सम्बन्धी विस्तृत विवरण देहाय बमोजिम हुनेछ :

क्र.स	पद	५ शैया	१० शैया	१५ शैया
१	एम.डी.जी.पी. चिकित्सक	-	-	१
२	स्त्री तथा प्रसुती रोग विशेषज्ञ	-	-	१
३	बाल रोग विशेषज्ञ	-	-	१
४	मेडिकल अधिकृत	१	१	२
५	नर्सिङ्ग अधिकृत	-	-	१
६	नर्सिङ्ग स्टाफ	४	४	७
७	प्यारामेडिकल स्टाफ	२	४	५
८	एनेस्थेटिक सहायक			१
९	डेन्टल हाइजिनिस्ट	-	-	१
१०	फार्मेसी अधिकृत	०	१	१
११	फार्मेसी सहायक	१	१	१
१२	प्लम्बर	-	-	१
१३	इलेक्ट्रिसियन	-	-	१
१४	मेडिकल रेक्डर	-	-	१
१५	बगैँचे	आवश्यकता अनुसार		
१६	कार्यालय सहयोगी	आवश्यकता अनुसार		
१७	सुरक्षा गार्ड	आवश्यकता अनुसार		
१८	सवारी चालक आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार		

नोट : धारा, बिजुली र बगैँचाको व्यवस्थापन, सुरक्षाको प्रबन्ध, सवारी चालक, कार्यालय सहयोगी लगायतका सहायक कार्यका लागि सेवा करार, दरबन्दी वा आउटसोर्सिङ गरी आवश्यकता अनुसार सेवाको सुनिश्चितता गरेको हुनु पर्नेछ ।

२०. जनशक्ति सम्बन्धी थप विवरण : जनशक्ति सम्बन्धी थप विवरण स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा मापदण्ड, २०७७ बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद- ६

औजार तथा उपकरण

२१. औजार तथा उपकरण सम्बन्धी व्यवस्था

१. अक्सिजन सम्बन्धी व्यवस्था: (१) अस्पतालमा अक्सिजन ग्यास निरन्तर रूपमा आपूर्तिको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

२. कार्डियाक उपकरण देहाय बमोजिम हुनुपर्नेछ :-

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Ordinary ECG machine	0	1
2	Pulse Oximeter	1	2
3	BP apparatus table model	2	4
4	Stethoscope	2	4

३. अपरेशन थियटर सम्बन्धी उपकरण देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछ :-

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Autoclave HP Horizontal	0	Optional
2	Operation Table Hydraulic Major	0	1
3	Operation Table Hydraulic Minor	0	1
4	Autoclave vertical single bin	1	2
5	Focus lamp ordinary	1	2
6	Sterilizer medium (Instrument)	0	1
7	Sterilizer small (Instrument)	1	1
8	Bowl sterilizer medium	0	1
9	Daithermy machine (Electric Cautery)	0	1
10	Suction Apparatus-Electrical	0	2
11	Suction Appratus (foot operated)	1	2
12	Dehumidifier	0	1
13	Ultraviolet lamp	0	1
14	Ethyline Oxide Sterilizer	0	1

15	Microwave Sterilizer	0	1
----	----------------------	---	---

४. अस्पतालमा प्याथोलोजी सम्बन्धी उपकरण देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछ :-

(क) Microbiology/ Bacteriology:

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Incubator	0	1
2	Hot Air Oven	0	Optional
3	Microscope	0	1
4	Centrifuge/Rotator	0	1
5	Refrigerator	0	1
6	Auto pipette	0	3

(ख) Biochemistry:

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Semi Auto Analyzer	0	Optional
2	Centrifuge/Rotator	0	1
3	Hot air oven	0	Optional
4	Refrigerator	0	1
5	Micro pipettes	0	1

(ग) Hematology

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Microscope (Binocular)	0	1
2	Blood Cell Counter (18 parameters or above)	0	1
3	Centrifuge/Rotator	0	Optional
4	Colorimeter	0	Optional
5	Hot Air Oven	0	Optional

6	Refrigerator	0	Optional
7	Counting Chamber	0	1
8	Computer with Printer	0	Optional

(घ) Histopathology

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Incubator	0	Optional

(ङ) Microbiology,Virology,Serology:

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Water bath	0	1
2	Hot Air Oven	0	1
3	Muti-channel micro pipette	0	1
4	Variable Micropipette	As per need	As per need
5	Incubator	0	1
6	Centrifuge	0	1
7	Weighting balance	0	1
8	Autoclave Vertical	0	Optional
9	Stopwatch	0	1

५. अस्पतालमा एनेस्थेसिया सम्बन्धी उपकरण देहाय हुनु पर्नेछ:-

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Endo tracheal tube sets	0	1
2	Airway (Female)	0	1
3	Airway (Male)	0	1
4	Mouth Prop	0	1
5	Tongue Depressors	0	2
6	O2 Cylinder for Boyles	0	1

7	Boyles Apparatus with Fluotec and Circle absorber	0	Optional
8	Oxygen Concentrator/Cylinder	1	1
9	Monitors ECG, NIBP, SPO ₂ with IBP	0	1
10	Transport Monitor ECG, SPO ₂ , NIBP	0	1
11	Mac Coy Laryngoscope	0	2
12	Intubating LMA 3,4	0	4
13	Double Lumen Tube	0	1
14	Ambu bag/Mask	1	4
15	Defibrillator	0	Optional

६. लेबर वार्ड, Neonatal and Special Newborn Care Unit अस्पतालमा उपकरणहरु देहाय हनु पर्नेछः-

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Emergency Resuscitation Kit- Baby	1	2
2	Standard weighing scale	1	2
3	Double Outlet Oxygen Concentrator	Optional	Optional
4	Radiant Warmer	Optional	1
5	Foetal Doppler	1	2
6	Delivery Kit	1	2
7	Episiotomy Kit	1	2
8	Forcep Delivery Kit	Optional	1
9	Silastic vacuum extractor	Optional	1
10	Pulse Oxymeter baby and adult	1	2
11	Nebulizer Baby	1	2
12	Weighing machine adult	1	2
13	Weighing machine infant	1	2

७. आकस्मिक तथा अत्यावश्यक औषधि /उपकरणको सूची (List of emergency and essential Drugs/ Instruments)

१) List of emergency and essential drugs:

SN.	Name of Drugs
1	Ranitidine, Omeprazole, Pantoprazole (Inj)
2	Adrenaline (Inj)
3	Chlorpheniramine (Inj)
4	Aminophylline (Inj)
5	Atropine (Inj)
3	Hyoscine Bromide (Inj)
7	Calcium Gluconate (Inj)
8	Ciprofloxacin, Ampicillin, Ampiclox, Ceftrizone, etc. (Inj)
9	Deriphylline (Inj)
10	Dexamethasone (Inj)
11	Dextrose 5% Saline (Inj)
12	Dextrose 10% Saline (Inj)
13	Dextrose 25% (Inj)
14	Dextrose 50% (Inj)
15	Diazepam, Lorazepam, Amdazolam (Inj)
16	5 % Dextrose Saline (Inj)
17	Dopamine (Inj)
18	Pentazocine (Inj)
19	Hydrocortisone (Inj)
20	Frusemide (Inj)
21	Mannitol (Inj)
22	Metronidazole (Inj)
23	Morphine (Inj)
24	Nitroglycerine, Labetolol (Inj)
25	Normal Saline (Inj)
26	Paracetamol (Inj)
27	Metachlopramide (Inj)
28	Pethidine (Inj)
29	Phenergan (Inj)
30	Potassium Chloride (Inj)
31	Phenobarbitone (Inj)
32	Phenytoin (Inj)
33	Naloxone (Inj)
34	Vitamin 'K' (Inj)
35	Ringer's Lactate (Inj)
36	Sodium Bicarbonate (Inj)
37	Diclofenac (Inj)

38	Dobutamine (Inj)
39	Noradrenaline (Inj)
40	Isoprenaline (Inj)
41	Aminodarone (Inj)
42	Magnesium Sulphate (Inj)
43	Digoxin (Inj)
44	Adenosine, Verapamil (Inj)
45	Tramostate (Inj)
46	Antacids (Tab)
47	Aspirin (Tab)
48	Diclofenac (Tab)
49	Paracetamol Tablet, gel
50	Ibuprofen (Tab)
51	Codeine Phosphate (Tab)
52	Prednisolone (Tab)
53	Antidiotics Oral (Tab/Cap)
54	Povidine Iodine (Sol)
55	Antidiotics Ointments
56	Others as per necessary

(3)List of essential instruments for Emergency:

SN.	Name of Equipment
1	Ambu bag with mask
2	Artery Forceps
3	Salbutamol Inhaler
4	Povidone Iodine
5	Blood Transfusion Set
6	BP Instrument
7	Clinwax ear drop
8	Crepe Bandage 4"
9	Crepe Bandage 6"
10	Dissection Forceps non tooth
11	Dissection forceps tooth
12	Disposable Syringe 3cc, 5cc, 10cc, 20cc
13	Endo tracheal tube(Pediatric and Adult) 3.0-8.5
14	Laryngeal Mask airway 3.0-8.5
15	Foley's catheter 6f-20f, 3way
16	Gloves No.6, 6.5, 7, 7.5
17	I.V. Cannula 14G-24G
18	I.V. Set + Pediatric Burret
19	I.V. Infusion Set
20	C.V.P. line Set
21	Chest Tube (Different Sizes)

22	Ipratropium bromide inhaler + Solution
23	Knee hammer
24	Laryngoscope with blade (Adult, Pediatric sizes)
25	Leucoplast
26	Oxymetazoline Nasal drop
27	Needle holder
28	Ryle's tube (N/G Tubes)
29	Scissors (different types)
30	Silver sulphadiazine cream
31	Stethoscope
32	Suction Machine with tubes
33	Thermometer
34	Sphygmomanometer
35	Tongue depressor
36	Torch Light
37	Uro bag
38	Wooden Splint Different sizes
39	Spinal Board-1
40	Cervical Collar 1-5
41	Antibiotic Injection (Different)
42	Pulse Oximeter -1
43	Otoscope-1
44	Ophthalmoscope-1
45	Glucometer -1
46	Digital clock

५. प्रयोगशालाका औजार तथा उपकरणहरु (Laboratory Instruments):

प्रयोगशालाको वर्गीकरण	आवश्यक उपकरण तथा सामाग्रीहरु
E (ई) वर्ग	All basic equipments, consumable reagents kits including (but not limited to): <ul style="list-style-type: none"> -Binocular Microscope -Centrifuge - Colorimeter - Water bath - VDRL Shaker - Hot air oven - Micropipettes - DC Counter - Power back up

	<ul style="list-style-type: none"> - Autoclave
“D” (डी) वर्ग	<ul style="list-style-type: none"> All basic equipments, cosumables, reagents/kits including (but not limited to): All of E category plus <ul style="list-style-type: none"> -Incubator -Semi-automated biochemistry = analyzer

*१५ शैया सम्मको आधारभूत अस्पतालमा आधारित प्रयोगशाला “डी वर्गको प्रयोगशाला”

आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्रमा आधारित प्रयोगशाला “ई समुहका प्रयोगशाला”

*उपकरणहरु सम्भार तालिका बनाई नियमित रूपमा सम्भारका कार्यहरु गर्नु पर्नेछ ।

अत्यावश्यक परीक्षणका लागि सोही क्षमताको व्याकअप उपकरणको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

परिच्छेद- ७ सेवा सम्बन्धी व्यवस्था

२२. रेडियोलोजी वा डाईग्नोष्टिक एण्ड इमेजिङ सेवा सञ्चालनका लागि आवश्यक पूर्वाधार तथा शर्तहरु :

(१) यस निर्देशिकाको प्रयोजनको लागि रेडियोलोजी वा डाईग्नोष्टिक सेवा अन्तरगत देहायका प्रविधिहरु समावेश गरिएको छ :-

- X-ray (300 mA सम्म)
- Ultrasonogram (USG)

(२) उपदफा (१) मा उल्लेख गरिएको बाहेका थप प्रविधिको लागि माग भएमा पालिकाको सिफारिसमा प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनाले स्वीकृती दिनेछ ।

(३) रेडियोलोजी डायग्नोष्टिक तथा ईमेजिङ सेवाबाट पर्ने विकिरणका दृष्टिभावलाई कम गर्नका लागि उक्त सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति दिदा वा सिफारिस गर्दा निम्न मापदण्डलाई आधार मानिनेछ :-

साधारण एक्सरे सेवा सम्बन्धी व्यवस्था

(१) एउटा एक्सरे मेसिन जडान गर्नका लागि कम्तिमा ४५० से.मि ह ४०० से.मि र उचाई कम्तिमा २५० से.मि को कोठा उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।

(२) नियन्त्रण गर्ने कोठा एक्सरे कोठा एक्सरे कोठा भन्दा अलग हुनु पर्नेछ र कम्तिमा १५५ से.मि ह १२० से.मि को हुनु पर्नेछ ।

(३) प्रोसेसिंग कोठा एक्सरे कोठा भन्दा अलग हुनु पर्नेछ

(४) प्रतिक्षा गर्ने र रिपोर्ट दिने अलग अलग हुनु पर्नेछ ।

(५) देहाय बमोजिमको कोठाको व्यवस्था गरी विकिरण चुहावट नियन्त्रण गर्नु पर्नेछ :-

(अ) ढोका र हेन्टे भ्याल (भ्युईड भ्याल) मा २ मि.मि बाक्लो सिसा ९ लिड भएको ।

(आ) ०.२ मि.मि बाक्लो सिसा ९लिड र १५ से.मि ईटाको भित्ता वा २५ से.मि ईटाको भित्ता वा कर्किटको भित्ता भएको ।

(इ) संभव भएसम्म भ्याल नभएको कोठा, कोठाको भेन्टिलेसन जमिनदेखि १८० से.मि माथि रहेको रु आफै बन्द हुने स्वचलित ढोका भएको ।

(ई) मोबाइल एक्सरे उपकरण संचालन गर्दा तारको लम्बाई कम्तिमा २०० से.मि भएको ।

(६) पोर्टेबल एक्सरे उपकरणहरु सधै एक खण्ड ९ स्ट्र्यान्ड मा राखिएको हुनु पर्नेछ ।

(७) कम्तिमा एउटा ०.२ मी.मी बाक्लो लिड एप्रोन अथवा सो बराबरको विकिरणबाट सुरक्षा दिने सामाग्री हुनु पर्नेछ ।

(८) कम्तिमा ०.२ मी.मी बाक्लो चस्मा क लिकडो पन्जा, थाइराइड शिल्ड र गोनाड शिल्ड उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।

(९) विकीरण क्षेत्रमा कार्यरत प्राविधिक कर्मचारीहरुको लागि विकीरण निगरानी उपकरण Personal radiation dose monitor प्रदान गर्नु पर्दछ र उक्त उपकरणको नियमित परिक्षण तीन / तीन महिनामा गर्नुपर्नेछ ।

(१०) विकीरण क्षेत्रमा काम गर्ने कर्मचारीहरुका लागि विकिरणको डोजको सिमा इन्टरनेस्नल कमिसन अन रेडियोलोजिकल प्रोटेक्सनले तोकेको मापदण्ड अनुसार २० मी.ली सिर्वट प्रति वर्ष वा पाँच वर्षको औषत १०० मी.ली सिर्वटको सिमाभित्र हुनु पर्नेछ । त्यो सीमा भन्दा बढी भएमा सम्बन्धित संस्थाले उक्त कर्मचारीलाई विकीरण मुक्त क्षेत्रमा काम गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(११) एक्सरे कोठाको वरिपरी सर्भेक्षण आवधिक रूपमा मेडीकल फिजिसिस्ट वा विकिरण संरक्षण अधिकृतबाट गराउन पर्नेछ । सेवा सुरु गर्नुभन्दा पहिले र प्रत्यक तिन वर्षमा विकिरण सर्भेक्षण गर्नु पर्नेछ ।

(१२) एक्सरेको राम्रो इमेज प्राप्त गर्न मानक एक्सपोजर मापदण्डहरुको चार्ट (स्टयान्डर्ड एक्सपोजर व्यारामिटर चार्ट) प्रयोग गर्नु पर्नेछ ।

(१३) बैकल्पिक विद्युत आपूर्तीका लागि व्याकअपको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

Ultrasonogram (USG): Ultrasonogram (USG) को प्रयोग सम्बन्धमा रेडियालोजिष्टहरु बाहेक आफ्नो क्षेत्रमा मात्र प्रयोगमा त्याउने गरी मान्यता प्राप्त संस्थाबाट कम्तीमा ३ महिनाको USG तालिम प्राप्त गरेको स्त्री तथा प्रसूति रोग सम्बन्धी बिशेषज्ञहरुले गर्न पाउनेछन् । स्टाफ नर्स तथा अ.न.मी.ले पनि USG को प्रयोग गर्न पाउनेछन् तर गर्भावस्थाको जाँचका (ANC check-up) लागि मात्र प्रयोग गर्नु पर्ने छ । सेवा सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने निम्न बमोजिमको उपकरणहरुको व्यवस्था हुनु पर्नेछ :-

(१) इमर्जेन्सी सेवामा चाहिने औषधि लगायत औजार उपकरणहरुको व्यवस्था हुनु पर्ने ।

(२) स्ट्रेचर, ट्वील चियरको व्यवस्था हुनु पर्ने ।

(३) शौचालयको राम्रो व्यवस्था हुनु पर्ने ।

(४) रेकर्डिङ तथा रिपोर्टिङको लागि छुटै कोठाको व्यवस्था हुनु पर्ने ।

(५) बैकल्पिक विद्युतको लागि जेनेरेटरको व्यवस्था हुनु पर्ने ।

(६) विरामीको लागि र विरामी कुरुवा बस्नको लागि कोठा लगायत बेच्चको

व्यवस्था हुनु पर्ने ।

(७) स्टोर, रिपोर्ट डिस्ट्रीब्यूसनको लागि छुट्टाछुट्टैकोठाको र ठाउँको व्यवस्था हुनु पर्ने ।

रेडियोलोजी सेवाको लागि न्यूनतम उपकरण तथा जनशक्ति पूर्वाधारहरु :

सि.नं	विवरण	क्लिनिक	१५ शैया
१	एक्सरे मेसिन	१०० एम ए - १	३०० एम ए - १
२	एक्सरे मेशिन पोर्टेवल मोवाईल	स्वैच्छिक	१०० एम ए - १
३	अल्ट्रासाउण्ड मेशिन	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक
	जनशक्ति		
	रेडियोलोजिष्ट	आशिंक समय	आशिंक समय
	रेडियोग्राफिक अधिकृत	१	१
	रेडियोग्राफर	२	२

*रेडियोग्राफीक अधिकृत (रेडियोग्राफिक टेक्नोलोजिष्ट) - चिकित्सा शास्त्र अध्ययन संस्थान वा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त अन्य संस्थान यस रेडियोग्राफीक विषयमा (BSc. MIT, BSc. RT स्नातक तह उत्तिर्ण गरेको हुनु पर्ने । साथै NHPC (Nepal Health Professional Council)मा दर्ता हुनु पर्ने ।

रेडियोग्राफर: चिकित्सा शास्त्र अध्ययन संस्थानबाट वा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त अन्य संस्थानबाट रेडियोग्राफी विषयमा प्रमाण पत्र तह उतीर्ण गरेको हुनुपर्ने । स्वास्थ्य मन्त्रालयको स्वीकृति विना Radiology सम्बन्धी मशिन नेपालमा पैठारी गर्न पाइने छैन ।

२३. प्रयोगशाला सेवा: (१) प्रयोगशाला सेवा सञ्चालनका लागि प्रयोगशालाहरुको स्तर, विभाजन र जनशक्ति देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछ :-

वर्ग	परिक्षण
“E” (ई) वर्ग	<ul style="list-style-type: none"> Hematology: TC, DC, hemoglobin, ESR, blood grouping for non-transfusion purpose, BT, CT Biochemistry: Sugar, Urea, Bilirubin T& D, S. Uric Acid, Total protein, serum albumin Microbiology: Sputum AFB stain (Z-N stain) Tests by RDTS: With simple interpretation Miscellaneous: Routine urine analysis, routine stool

	analysis, urine pregnancy test, Stool for reducing substances.
“D” (डी) वर्ग	<p>All tests of E category plus following</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hematology: RBC Count, PT, APTT, Platelet count, Hematocrit, Red cell Indices • Biochemistry: SGOT, SGPT, ALP, lipid profile, creatinine, sodium, potassium • Microbiology: Gram stain and KoH mount for fungi • Serological tests: RPR, Widal test, ASO Titre, RA Factor, CRP, Tests by RDTs: All • Miscellaneous: Stool for occult blood, Urine ketone bodies, urobilinogen, bile salt, bile pigment, Bence Jones protein

प्रयोगशाला सञ्चालन सम्बन्धी न्यूनतम मापदण्ड : देहायमा उल्लेख भए बमोजिम सरकारी स्तरमा सञ्चालित प्रयोगशालाहरुको स्तर अनुसारको मापदण्ड निजी क्षेत्रमा सञ्चालित प्रयोगशालाहरुको न्यूनतम मापदण्ड हुनेछ :-

- (क) प्रयोगशालामा कार्यरत जनशक्ति अनुसार देहायमा लेखिए बमोजिमका परीक्षणहरु मात्र गर्न पाईनेछ ।
- (ख) आकस्मिक सेवा प्रदान गर्ने हरेक अस्पतालमा शैया अनुसारका आवश्यक पर्ने आकस्मिक परीक्षणहरु गर्नुपर्नेछ ।
- (ग) राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला वा अन्य सम्बद्ध निकायबाट सञ्चालन हुने गुणस्तर नियन्त्रक सम्बन्धी कार्यक्रममा अनिवार्य रूपमा भाग लिनुपर्नेछ ।
- (घ) राष्ट्रिय जन स्वास्थ्य प्रयोगशालाबाट पठाईने गुणस्तर सम्बन्धी परीक्षण निर्देशन बमोजिम अनिवार्य रूपमा गर्नु पर्नेछ ।
- (ङ) प्रत्येक कोठामा पर्याप्त प्रकास र भेन्टीलेशनको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (च) विजुली र पानीको रास्तो व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (छ) प्रयोगशालाले फोहर व्यवस्थापन नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुसार गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ज) प्रयोगशालामा रगत तान्ते कोठा, सफा गर्ने कोठा, आकस्मिक कोठा, नमुना परीक्षण गर्ने कोठा र शौचालयको अनिवार्य व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

- (भ) प्रयोगशालामा आवश्यक पर्ने टेवुल, कुर्सी लगायतका आवश्यक फर्निचरहरु पर्याप्त मात्रामा हुनुपर्नेछ।
- (ज) प्रयोगशालामा विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्दा आफुले जुन उपाधी प्राप्त गरेको छ, सोही अनुसारमात्र सेवा सञ्चालन गर्न पाउनेछ।
- (ट) प्रयोगशालाको रिपोर्ट प्रमाणित गर्नेको नाम, शैक्षिक योग्यता एवं परिषदको दर्ता नम्वर उल्लेखित स्थानम् वा प्रिन्टको प्रयोग उल्लेख गरेको हुनुपर्नेछ। उपदफा (१) मा उल्लेखित जनशक्तिले आफुले प्राप्त गरेको प्रमाणपत्रको आधारमा निजी प्रयोगशाला खोली सञ्चालन गर्न पाउनेछन् र त्याव असिष्टेण्टहरुको हकमा आफूभन्दा माथिल्लो उपाधि प्राप्त गरेका व्यक्तिहरुको प्रत्यक्ष निगरानीमा प्रयोगशालामा काम गर्न पाउनेछन्।

प्रयोगशाला संचालन सम्बन्धी अन्य मापदण्डहरु देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछ :-

1. D वर्गको प्रयोगशालाको न्यूनतम क्षेत्रफल २५० वर्ग फिट
2. E वर्गको प्रयोगशालाको न्यूनतम क्षेत्रफल २५० वर्ग फिट
3. प्रयोगशालाको नक्शांकन (Lay out) नमूना सङ्कलन गर्ने देखि लिएर विसर्जन सम्म हुने गरी लजिकल फ्लो (logical flow) मिलाएको हुनु पर्नेछ।
4. नमूना संकलन, नमूना प्रोसेसिङ, नमूना परीक्षण, रिपोर्टिङ आदिका लागि छुट्टाछुट्टै क्षेत्र हुनु पर्नेछ।
5. तोकिएको कुल क्षेत्रफलको न्युनतम ७०% भाग प्रयोगशालासंग सम्बन्धित प्राविधिक परीक्षण कार्यका लागि छुट्ट्याइएको हुनु पर्नेछ। बाँकी ३०% भागमा प्रयोगशालासंग सम्बन्धित अन्य कार्यहरु जस्तै : नमूना संकलन, प्रतिक्षालय, मिटिङ, कार्यालय क्षेत्र, भण्डार, शौचालय आदिको लागि व्यवस्था गर्न सकिनेछ।

परिच्छेद- ८

आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी स्वास्थ्य संस्थाहरुको मापदण्ड

२४. आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी स्वास्थ्य संस्थाहरुको मापदण्डः

(१) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत निजी स्तरमा स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सञ्चालन तथा स्तरोन्तति गर्दा देहायको मापदण्डहरुको पालना गर्नुपर्नेछ :-

(क) आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा :

- (१) आयुर्वेद चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा वा चिकित्सा व्यवसायगर्दा सम्बन्धित विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्नातक वा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरी नेपाल आयुर्वेद चिकित्सा परिषदमा दर्ता भएको हुनु पर्नेछ । नेपाल सरकारको वहालवाला कर्मचारी भएमा नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।
- (२) पञ्चकर्म सेवा केन्द्रमा सम्बन्धित विषयमा कम्तिमा वि.ए.एम.एस वा सो सरह उपाधि प्राप्त व्यक्तिबाट वमन, विरेचन, शिरोविरेचन, आस्थापन, अनुवासन वस्ति र रक्तमोक्षण प्रयोग गर्नुपर्ने र उत्तर वस्तिको लागि सम्बन्धित विशेषज्ञबाट गर्नुपर्नेछ ।
- (३) आयुर्वेद अस्पतालमा काम गर्ने कर्मचारीलाई संक्रमण सुरक्षा सम्बन्धी आवश्यक तालिम दिनुपर्नेछ ।
- (४) आयुर्वेद अस्पतालले जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार, औजार-उपकरण र सेवाको गुणस्तरीयतामा मात्र संस्था विस्तार गर्न स्वीकृतिको लागि माग गर्ने र उपयुक्त ठहरभएमा शाखा विस्तारको स्वीकृति दिन सकिनेछ ।
- (५) विरामीको उपचारको सिलसिलामा आवश्यकता अनुसार विशेषज्ञ चिकित्सक समझ वा उपयुक्त स्थानमा प्रेषण (रिफर) गर्नुपर्नेछ ।
- (६) रोग निदानार्थ आवश्यक पर्ने ई.सि.जी., इ.इ.जी, प्याथोलोजी, रेडियोलोजी तथा अन्यआवश्यक सेवाहरु संचालन गर्नुपरेमा सम्बन्धित विषयको जनशक्ति र सो सम्बन्धी भौतिक पूर्वाधार, औजार उपकरण नीति नियमको पालना गर्नुपर्नेछ ।
- (७) इन्ट्रिग्रेटेड क्लिनिक, नर्सिङ्ग होम वा अस्पताल भनी स्वीकृतिका लागि माग भएमा कुनकुन विषय र सेवा दिने उद्देश्य राखिएको हो ? सो प्रष्ट उल्लेख गरि सोही बमोजिमका जनशक्ति, औजार उपकरण र भौतिक पूर्वाधार व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।
- (८) आयुर्वेद चिकित्सा विधामा स्वास्थ्य रक्षा, रोग निवारण, औषधि द्रव्य काष्ठौषधि, रसौषधिको प्रयोग गरिने चिकित्सा सेवा, विना औषधि दिइने सेवा र आयुर्वेद स्वास्थ्यसेवामा उल्लेखित पूर्वकर्म अन्तर्गतका निराननी स्वेद (जल, वायु, सूर्योकरण, पार्थिवतत्वको प्रयोग), अग्नि स्वेदन, अभ्यङ्ग (Massage), सत्त्वावजय चिकित्सा (योगाभ्यास, ध्यान आदि) को माध्यमबाट रोगको रोकथाम वा दीर्घजीवनको लागि सञ्चालन गरिनेसंस्थाहरुले आयुर्वेद स्वास्थ्यकर्मीहरु, भौतिक पूर्वाधार, आवश्यक औजार उपकरण र तोकिएको मापदण्ड पूरा गरि जुन सुकै नाममा संचालन भएतापनि सन्दर्भ ग्रन्थ सहित अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट अनुमति लिएर मात्र सञ्चालन गर्न पाइनेछ ।
- (९) जन स्वास्थ्य नियमावली २०७७ को नियम ४ (४) को व्यवस्था अनुसार आकस्मिक सेवा प्रदान गर्नु पर्ने छ ।
- (ख) आयुर्वेद चिकित्सा अन्तरगत रहने सेवाहरुः

चिकित्सा सेवा :

१. उपचारात्मक (आतुर विकार प्रशमन)

- (क) युक्ति व्यापाश्रय चिकित्सा
- (ख) संशमन (औषधि चिकित्सा)
- (ग) संशोधन (वमनादि पञ्चकर्म शोधन चिकित्सा)
- (घ) दैव व्यापाश्रय
- (ङ) सत्वावजय
- (च) शस्त्र-प्रणिधान
- (छ) योगाभ्यास

२. स्वास्थ्य प्रवर्द्धनात्मक, स्वास्थ्य रक्षा तथा प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवा

- (क) प्रकृति विनिश्चय र परामर्श
- (ख) स्वस्थवृत्त पालन -ऋतुचर्या, दिनचर्या, रात्रिचर्या, पथ्यापथ्य, आहार विहार
- (ग) रसायन
- (घ) वाजीकरण
- (ङ) पञ्चकर्म
- (च) योगाभ्यास

(ग) आयुर्वेद अस्पताल तथा नर्सिङ्ग होम सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारः (१) आयुर्वेद चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत निजीस्तरमा सञ्चालन गर्ने अस्पताल एवं नर्सिङ्ग होमहरूले आफ्नो क्षमता अनुसार क्रमशः एक वा एकभन्दा बढी तपसिलमा उल्लेखित विभाग/शाखाहरु सञ्चालन गर्न सक्नेछन् :-

(१) आयुर्वेद चिकित्सा सेवा अन्तर्गत विभाग वा शाखाहरुः

- (क) कार्यचिकित्सा
- (ख) बालरोग चिकित्सा
- (ग) प्रसूति तथा स्त्रीरोग चिकित्सा
- (घ) शत्य चिकित्सा
- (ङ) शालाक्य
- (च) रसायन
- (छ) वाजीकरण
- (ज) योगाभ्यास ।

(२) आयुर्वेद अस्पतालले देहाय बमोजिमको भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था तथा मापदण्डको पालना गर्नु पर्नेछः-

सि.नं.	विवरण	१५ शैया सम्म
१.		
	(क) जग्गा मापदण्ड :सडकसँग जोडिएको हुनुपर्ने (प्रति शैया ५० व.मि.) ।	✓
	(ख) सवारी साधन आवत जावत तत्त्वावधि पार्किङ्गको लागी पर्याप्त ठाउँ हुनुपर्ने ।	✓
	(ग) प्रवेशद्वार र निकासद्वार- गेट छुट्टाछुट्टै हुनुपर्ने ।	
	(घ) सञ्चार,विजुलि, शौचालय तथा खानेपानिको व्यवस्था हुनुपर्ने ।	✓
२.	बहिरङ्ग	✓
३.	अन्तरङ्ग	✓
	आयुर्वेद चिकित्सामा स्नाकोत्तर उपाधि (M.D./M.S.(Ay)विषयगत सेवा अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	चिकित्सक (B.A.M.S.)सो सरह)	३ जना

	आयुर्वेद सहायक (AHA)वा सो सरह)	३ जना
	आयुर्वेद सह सहायक (AAHW) सो सरह)	३ जना
	पञ्चकर्म सहायक	आवश्यकता अनुसार
	अभ्यङ्कर्ता	आवश्यकता अनुसार
	B.N.(B.Sc.Nursing)	आवश्यकता अनुसार
	Staff Nurse	१ जना
	अ.न.मि.	३ जना
	प्रशासन अधिकृत	आवश्यकता अनुसार
	नायब सच्चा	आवश्यकता अनुसार
	खरिदार (लेखा) प्रशासन	१ जना
	कम्प्यूटर प्राविधिक खरीदार	आवश्यकता अनुसार
	कार्यालय सहयोगी/ पाले	३ जना
	भान्छे / टहलुवा	२ जना
	माली	आवश्यकता अनुसार
	सवारी चालक	आवश्यकता अनुसार
	कुचिकार	१ जना
	फिजियोथेरापी	आवश्यकता अनुसार
	फिजियोथेरापी सहायक	आवश्यकता अनुसार
	जु.मेडिकल रेकर्ड असिस्टेण्ट	आवश्यकता अनुसार
४	ओजार सामगी	
	स्टेथेस्कोप (प्रत्येक उपचार कक्षमा)	✓
	B.P. Set(प्रत्येक उपचार कक्षमा)	✓
	Thermometer(आवश्यकता अनुसार)	✓
	Weighing Machine	२
	उचाई नापने साधन	२
	Torch Light	२
	Cotton,Gauze,Bandage	आवश्यकता अनुसार
	Apron	आवश्यकता अनुसार
	Gloves	आवश्यकता अनुसार
	X-ray view Box	१
	Oxygen set	२
	Drum set	३
	Autoclave	✓
	Surgical set	✓
	Suture Material(different size)	✓
	Needle(different size& shape)	✓
	Forceps	✓
	Cutting set	✓
	Cutting scissors	✓
	Blunt scissors	✓
	Sharp scissors	✓
	Lancet	✓

	Scalpel & kitle holder etc.	✓
	Dressing set	✓
	Kidney tray, small tray, large bowel	✓
	Dissecting forceps, thumb forceps (toothed & untoothed)	✓
	Dressing trolley, dressing materials, cotton.	✓
	Gauge, bandage/teucoplest/xylocain etc.	✓
	Catherer set	✓
	Plain, folley's & matlicot cather	
	Diagnostic set	✓
	General	
	Tongue spatula	✓
	Torch light/emergency light	✓
	Specific	
	ENT set	✓
	Gynecological Examination set,D&C set,Cucus,sim's speculum,emema set	✓
	Neonatal care set	✓
	Macintos sheet, kally's pad	✓
	Other	
	proctoscope/Laryngoscope/Ophthalmoscope	आवश्यकता अनुसार
	Tonometer/Rhinoscope	आवश्यकता अनुसार
	Sterilizer/Autoclave drum set	आवश्यकता अनुसार
	Equipments & Material for emergency case management	आवश्यकता अनुसार
	Nebulizer	आवश्यकता अनुसार
	Ryle's Tube	आवश्यकता अनुसार
	Gastric Lavage set	आवश्यकता अनुसार
	Bed screen	आवश्यकता अनुसार
	Mask	आवश्यकता अनुसार
	Cap	आवश्यकता अनुसार
	Ear syringing set	आवश्यकता अनुसार
	Wooden splint	आवश्यकता अनुसार
	Urobag	आवश्यकता अनुसार
५	अन्तर्रङ्ग सेवा (Indoor प्रति शैया 7sq.mtr)	
	वार्ड: पुरुष वार्ड	✓
	महिला वार्ड	✓
	चिकित्सा कोठा १०x१० स्कवायर फिट	१

	शौचालय (पुरुष तथा महिलाका लागी छुटाछुटै) वास वेशन तथा पानि पर्याप्त	४
	स्ट्रेचर/ट्रली	१
	चार्ट /लकर/ फाइल केविनेट	आवश्यकता अनुसार
	बेड प्यान/शैया संख्याको आधारमा	✓
	कुरवा बस्ने टुल (शैया संख्याको आधारमा)	✓
	चिकित्सक कक्ष	१
	नर्सेज इयूटी रुम १०५१५ स्क्वार फिट	१
	विरामी ओसार्ने एम्बुलेन्स	आवश्यकता अनुसार
	औषधि स्टोरको पूर्वाधार	
	भेन्टिलेशनयुक्त १०५१५ स्क्वायर फिट साइजको कोठा	✓
	विरामी पुर्जा दर्ता गर्ने कक्ष	✓
	औषधि बनाउने टेबुल कुर्सि	✓
	विरामिका लागी सोधापुछ तथा सहयोग कक्ष	✓
६.	भान्साघर	✓
७.	विरामी दर्ता कक्ष	✓
	विरामी जाँच्ने कोठा	२ वटा
	लेखा प्रशासन कक्ष	२ वटा
८.	आकस्मिक सेवा कक्ष (आवश्यक जनशक्ति एवं उपकरण सहित)	✓
९.	प्रयोगशाला कोठा	✓
१०.	मनोपरामर्श एवं जीवनशैली कोठा	✓
११.	योगासन,प्राणायाम,ध्यान आदीको लागी (१२×२४)	१
१२.	पूर्वकर्म सेवा	
	● स्नेहन कक्ष/अभ्यङ्ग कक्ष	१
	● स्वेदन कक्ष -नाडी स्वेद लगायत १३ प्रकारका स्वेदनका लागी अलग अलग कक्ष	✓
	● अभ्यङ्ग टेबुल	१
	● सर्वाङ्ग स्वेदन यंत्र	१
	● नाडि स्वेदन यंत्र लगायत विविध १३ प्रकारमा स्वेदनका लागी अलग अलग आवश्यक यन्त्र	आवश्यकता अनुसार
	● कटि तथा जानु स्वेदन यंत्र	आवश्यकता अनुसार
	● अवगाह स्वेदन यंत्र	आवश्यकता अनुसार
	● पञ्चकर्म सेवाको लागी सामाग्री	आवश्यकता अनुसार
	● वमन टेबुल सहित वमन कक्ष	✓

	<ul style="list-style-type: none"> ● विरेचननीय आशन ● शिरोविरेचनको लागि कक्ष तथा साधन ● शिरोधारा टेबुल सहित सेट ● शिरो बस्ति यन्त्र 	✓
१३.	पञ्चकर्म सेवा पुर्वाधार	✓
१४.	पुर्नस्थापन कक्ष	✓
१५.	पञ्चकर्मको लागि औषधि तयारी कक्ष	✓
१६	फल फुल सहित स्वाच्छ वातावरण र औषधि युक्त हर्वेरियम समेत हुनुपर्ने	आवश्यकता अनुसार
१७	फिजियोथेरापी/अकुपचंचर युनिट	आवश्यकता अनुसार

(घ) **आयुर्वेद स्वास्थ्य क्लिनिक सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरू:** आयुर्वेद पोलिक्लिनिक सेवा सञ्चालनगर्दा एउटै व्यवस्थापन अन्तर्गत रही तीन वा सो भन्दा बढी सेवा प्रदान गर्नु पर्ने र औषधि सेवाको व्यवस्था समेत हुनुपर्नेछ। स्वास्थ्य जाँच गर्ने तथा परामर्श दिने व्यक्ति कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कमितमा पनि BAMS वा सो सरहको चिकित्सा सम्बन्धी उपाधि प्राप्त गरी आयुर्वेद चिकित्सा परिषदमा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ।

(१) एक सेवा सञ्चालनका लागि आवश्यक न्यूनतम भौतिक सुविधाहरु निम्न अनुसारको हुनुपर्नेछः-

- (क) विरामीको जाँच गर्ने भेन्टिलेटेड कोठा सेवा अनुसारको छुट्टाछुट्टै हुनुपर्नेछ। (कम्तिमा १४×१० वर्ग फिट)
- (ख) विरामी बस्ने ठाउँ (कुर्ने ठाउँ
- (ग) विरामी जाँच्ने टेबुल
- (घ) चिकित्सकको लागि कुर्सी
- (ङ) चिकित्सकको लागि टेबुल
- (च) विरामी बस्ने कुर्सी/टुल
- (छ) विरामी कुर्न बस्ने बेन्चहरुको व्यवस्था
- (ज) शौचालयको व्यवस्था
- (झ) टेलिफोन (स्वैच्छक)।

(२) आवश्यक औजार उपकरणहरु निम्न अनुसारको हुनुपर्नेछः-

- (क) थर्मोमिटर -१
- (ख) तौल लिने मेशिन -१
- (ग) उच्चाई नाप्ने मेशिन -१
- (घ) टंग डिप्रेशर - १
- (ङ) ब्लड प्रेशर जाँच्ने मेशिन -१
- (च) स्टेथोस्कोप -१
- (छ) आँखा, नाक, कान जाँच्ने सेट -१
- (ज) प्रोक्टोस्कोप -१
- (झ) प्रोव
- (ञ) सिरिन्ज
- (ट) टर्च लाइट

- (ठ) पञ्जा
- (ड) मास्क, एप्रोन
- (ढ) किड्नी ट्रे
- (ण) बाल्टीन।

(३) अन्य व्यवस्था (थप मापदण्ड):-

- (क) विशेषज्ञ सेवा र विषय अनुसारको आवश्यक औजार उपकरणहरूको व्यवस्था हुनुपर्नेछ।
- (ख) विरामीको सम्पूर्ण विवरण राख्नको लागि एउटा रजिष्टर हुनुपर्नेछ।
- (ग) क्लिनिकमा प्रयोग गरिने सम्पूर्ण औजारहरू अनिवार्य रूपमा निर्मलकृत गरिएको हुनुपर्नेछ।
- (घ) क्लिनिकमा काम गर्ने व्यक्तिले आफ्नो योग्यताको प्रमाणपत्र तथा आयुर्वेद चिकित्सापरिषद् दर्ता नं., सेवा शुल्क र आयकर प्रमाणपत्र सबैले देख्ने ठाउँमा राख्नुपर्नेछ।
- (ङ) मासिक प्रतिवेदन नियम अनुसार सम्बन्धित निकायमा पठाउने व्यवस्था हुनुपर्नेछ।

(ङ) आयुर्वेद पूर्वकर्म/पञ्चकर्म सेवा केन्द्र सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरू:-

(१) भौतिक पूर्वाधारःआयुर्वेद पञ्चकर्म सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र, हेल्थ क्लब र हेल्थ रिसोर्टहरू सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने अभ्यङ्ग, स्वेदन, स्नान, वमन, विरेचन, शिरोविरेचन, वस्ति आदि उपचार कक्षहरू र सोका लागि देहायका सामग्रीहरूको व्यवस्था हुनुपर्नेछ। यसका साथै औषधि निर्माण कक्ष, प्रकृति परीक्षण, सत्वावजय चिकित्सा, योग ध्यान एवं अन्य सहायकहरूका लागि आवश्यक कक्षहरू हुनुपर्नेछ। साथै उपयुक्त किसिमका पुस्तकालय, शैचालय आदिको व्यवस्था हुनुपर्नेछ।

- (क) अभ्यङ्ग कक्ष
- (ख) स्वेदन कक्ष (र्यास सिलिण्डर कक्ष बाहिर हुनु पर्ने)
- (ग) अभ्यङ्ग टेबुल
- (घ) सर्वाङ्ग स्वेदन बक्स
- (ङ) नाडि स्वेदन यंत्र
- (च) वस्ति यंत्र सेट
- (छ) वमन टेबुल सहित वमन कक्ष
- (ज) शैचालय संलग्न रहेको विरेचन कक्ष
- (झ) विरेचन कुर्सी
- (ञ) नस्य कुर्सी
- (ट) शिरोधारा टेबुल सहित सेट
- (ठ) शिरो वस्ति सेट
- (ड) जानु वस्ति, कटि वस्ति आदि सेट
- (ढ) कटि स्वेदन टब
- (ण) अवगाह स्वेदन टब
- (त) संसर्जन कर्मका लागि भोजनालय
- (थ) अन्य पूर्वाधार तथा आत्याधिक चिकित्सा सामाग्री

नोट : पञ्चकर्मको प्रधानकर्म संचालनका लागि अन्तरंग सेवा संचालन स्विकृति अनिवार्य हुने छ।

(२) पञ्चकर्म सेवाहरू: यी सेवा केन्द्रहरू व्यवस्थित रूपमा सञ्चालित गरिनुपर्नेछ। यी केन्द्रहरूबाट दिइने सेवाहरू आयुर्वेद चिकित्सा सिद्धान्त अनुसार रसायन, वाजीकरण, स्वास्थ्य प्रवर्द्धन, प्रतिरोधात्मक, पुनर्स्थापन एवं उपचारात्मक

कर्ममा आधारित रहनुपर्नेछ । रसायन, वाजीकरण सेवा पनि दिनुपर्नेछ । पञ्चकर्म र सो सम्बन्धी सेवाहरु निम्नानुसार गर्नुपर्नेछ :-

(क) पञ्चकर्म

(१) पूर्वकर्महरुः स्नेहन, स्वेदन ।

(२) संसर्जन, रसायन कर्म

(३) प्रधानकर्महरुः वमन, विरेचन, वस्ति (अनुवासन, आस्थापन), शिरोविरेचन, रक्तमोक्षण (जलौका) ।

(४) पश्चात् कर्म ।

(ख) अन्य कर्म

(१) अभ्यङ्ग, स्वेदन, वाह्य वस्ति, नेत्र तर्पण, शिरोधारा, शिरो वस्ति, लेप, कटिस्नान, पादस्नान, पिचु, पिण्ड स्वेदन आदि कर्महरु ।

(२) सत्वावजय कर्मः सत्वावजय, योग, ध्यान, नाद चिकित्सा आदि कर्महरु ।

(३) आवश्यक जनशक्तिहरुः आयुर्वेद चिकित्सा अन्तर्गत पञ्चकर्म र सम्बन्धित कुनै पनि कर्महरु दक्ष अनुभवी आयुर्वेद चिकित्सकहरुको मातहतमा रहेर मात्र दिइनु पर्नेछ । निम्नानुसार योग्यता भएका जनशक्तिहरुबाट उपरोक्त सेवाहरु सञ्चालन गर्नु पर्नेछ:-

(क) आयुर्वेद चिकित्सक : आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीमा स्नातक वा स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्त ।

(ख) पञ्चकर्म चिकित्सा सहायक : आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीमा प्रमाणपत्र तह वा आयुर्वेद स्वास्थ्य सह सहायक तह उत्तीर्ण गरी न्यूनतम ३ महिनाको पञ्चकर्म तालिम प्राप्त गरेको हुनुपर्नेछ ।

(ग) पञ्चकर्म सह-सहायक : कम्तिमा एस.एल.सी.पास गरी आयुर्वेद चिकित्सकको मातहतमा रही सो सम्बन्धी आवश्यक कर्महरुको तालिम सहितको २ वर्षको अनुभव प्राप्त गरेको ।

(घ) अभ्यङ्गकर्ता (महिला र पुरुष दुवै) : कम्तिमा आठ कक्षा पढी २ वर्षसम्म आयुर्वेद चिकित्सकको मातहतमा वसी अभ्यङ्गकर्ताको रूपमा अनुभव प्राप्त गरेको ।

(४) आयुर्वेद अभ्यङ्ग कर्म मात्र दिइने केन्द्रहरुबाट विश्रान्ति अभ्यङ्ग कर्म मात्र दिन सक्नेछन् र सो कर्मका लागि न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेको हुनुपर्नेछ । प्राविधिक निरीक्षण टोलीद्वारा समय समयमा निरीक्षण गरिनेछ ।

२५. होमियोप्याथिक स्वास्थ्य क्लिनिक स्थापना तथा सञ्चालन मापदण्डः

(१) होमियोप्याथिक स्वास्थ्य क्लिनिकमा स्वास्थ्य जाँच गर्ने तथा परामर्श दिने व्यक्ति कुनै पनि मान्यताप्राप्त शिक्षण सँस्थाबाट सम्बन्धित विषयमा कम्तिमा पनि स्नातक वा सो सरहको उपाधि प्राप्त गरी सम्बन्धीत परिषदमा दर्ता भएको हुनुपर्ने छ ।

(२) होमियोप्याथिक स्वास्थ्य क्लिनिक/पोलिक्लिनिकमा भौतिक पूर्वाधारहरु निम्नानुसार हुनु पर्नेछ :-

भौतिक पूर्वाधारः

(क) विरामी जाँच गर्ने उपयुक्त कोठा

(ख) विरामी कुर्ने बेन्च र कुर्सी

(ग) विरामी जाँच गर्ने टेबुल र स्टुल

(घ) शैचालय

आवश्यक स्वास्थ्य उपकरणहरू:

- (क) स्टेथेस्कोप
- (ख) बि. पी. सेट
- (ग) ई.एन.टी. सेट
- (घ) थर्मोमिटर
- (ङ) एक्सरे हेर्ने बक्स
- (च) Weighing Machine
- (छ) उचाई नाप्ने साधन
- (ज) टच
- (झ) गज, कटन, व्यान्डेज
- (ञ) Gloves/mask/soap/apron/towel
- (ट) Tongue Depressor
- (ठ) Dressing set
- (ड) बाल्टीन, जग
- (ढ) विरामीको विवरण राख्ने रजिष्टर

जनशक्ति:

- (क) होमियोप्याथिक चिकित्सक -१ (कमितमा होमियोप्याथिमा स्नातक तह वा सो सरह)
- (ख) होमियोप्याथिक सहायक-१ (कमितमा होमियोप्याथिकमा प्रमाणपत्र तह वा सो सरह वा होमियोप्याथिक तालिम प्राप्त व्यक्ति (स्वैच्छक) ।

सेवा:

- (क) उपचार
- (ख) परामर्श

२६. अकुपंचर / अकुप्रेसर चिकित्सा स्वास्थ्य सेवा स्थापना तथा सञ्चालन मापदण्ड :

१. अकुपंचर/अकुप्रेसर चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने अस्पतालमा सम्बन्धित विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट न्यूनतम स्नातक अकुपंचर) या सो सरह मान्यता प्राप्त शैक्षिक योग्यताको प्रमाण पत्र वा उपाधि हासिल गरि सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनु पर्ने छ ।

अकुपंचर / अकुप्रेसर चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिकमा न्यूनतम तीन वर्ष (Diploma) अध्ययन गरी सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनु पर्ने छ । नेपाल सरकारको बहालवाला कर्मचारी भएमा सम्बन्धित कार्यालयको पुर्व स्वीकृति लिनु पर्ने छ ।

२. अकुपंचर/अकुप्रेसर चिकित्सा अस्पताल तथा क्लिनिकमा काम गर्ने जनशक्ति (चिकित्सा सेवा संग सम्बन्धित) सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनु पर्ने छ।

३. अकुपंचर/अकुप्रेसर चिकित्सा अस्पतालले दक्ष जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार, प्रविधि-औजार उपकरण र गुणस्तरीय सेवाको विस्तार गरेर मात्र संस्था विस्तार गर्न माग गर्नु पर्दछ । शाखा विस्तारका लागि पनि आवश्यक न्यूनतम पूर्वाधार पुगेमा स्विकृति दिइने छ।

४) विरामीको उपचारको सिलसिलामा आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विषयको विशेषज्ञ चिकित्सक, विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने अस्पताल वा अन्य उपयुक्त स्थानमा प्रेषण (रिफर) गरि पठाउन सकिने छ।

५) इन्ट्रिग्रेटेड (सम्युक्त वा एकिकृत) क्लिनिक/पोलीक्लिनिक/नर्सिङ्होम/अस्पताल वा अन्य स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्था स्थापना र सञ्चालन गर्ने भनि स्विकृतिका लागि माग भएका अस्पतालमा अकुपंचर / अकुप्रेसर चिकित्सा शाखा सूरु गर्दा उल्लेख गरि सोहि बमोजिमका आवश्यक जनशक्ति, उपकरण र भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्नुपर्ने छ।

६) रोग निदानका लागि वा उपचारमा आवश्यक पर्ने (प्याथोलोजी, रेडीयोलोजी, विभिन्न चिकित्सा पद्धती एवं थेरापी तथा अन्य) सेवा थप गरि सञ्चालन गर्नु परेमा सम्बन्धित विषयको जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार एवं उपकरण सम्बन्धित नियमको पालना गर्नुपर्ने छ।

७) अकुपंचर/अकुप्रेसर अस्पताल, क्लिनिक, पोलिक्लिनिक निरिक्षण एवम् स्विकृति प्रदान गर्ने समितिमा अकुपंचर / टि सि एम चिकित्सकको सम्बन्धित हुनुपर्ने छ।

८) अकुपंचर/अकुप्रेसर चिकित्सा अन्तर्गत रहने मुख्य सेवाहरू :

१.टि.सि.एम.

२.मोक्सिक्युसन

३. अकुपंचर

४.कपिङ्ग

५.अकुप्रेसर तथा थुइना

६.Blood Letting

(२) अकुपंचर/अकुप्रेसर क्लिनिक सम्बन्धी मापदण्ड तथा पुर्वाधारहरू :

क्लिनिक तथा पोलिक्लिनिक सञ्चालन गर्दा दिइने सेवाहरू अकुपंचर/अकुप्रेसर चिकित्साअन्तर्गत रहेका चिकित्सा सेवामा आधारित हुने छन् । अकुपंचर / अकुप्रेसर क्लिनिक सञ्चालन गर्ने तथा परामर्श दिने व्यक्ति कुनै पनि मान्यताप्राप्त शिक्षण संस्थाहरुबाट कम्तिमा Acupuncture Diploma वा सो सरहको सम्बन्ध शैक्षिक योग्यताको प्रमाणपत्र वा त्यस पश्चातका अन्य उपाधि प्राप्त गरी सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्ने छ।

अकुपञ्चर केन्द्र दुई प्रकारका हुनेछन् ।

अकुपंचर चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिकहरू दुई प्रकारका हुनेछन् ।

चिकित्सकद्वारा सञ्चालित केन्द्र हरुलाई अकुपंचर/अकुप्रेसर केन्द्र “क” र अकुपंचर चिकित्सा सहायकद्वारा सञ्चालित केन्द्र हरुलाई अकुपंचर/अकुप्रेसर केन्द्र क्लिनिक “ख” भनी नामाकरण गरिने छ ।

१. चिकित्सकीय सेवा (चिकित्सकले दिने सेवा) : चिकित्सकीय सेवा दिने क्लिनिकमा कमितमा अकुपंचरमा स्नातक वा स्नाकोत्तर उपाधि हासिल गरि समबन्धित परिषदमा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ)

२. सामान्य सेवा (अकुपंचर प्राबिधिकले दिने सेवा) :

(क) अकुपंचर सेवा संचालनको लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरु :

- विरामी जाँच गर्ने भेन्टिलेटेड कोठा छुट्टै हुनुपर्ने । (कम्तीमा १४ x १० वर्ग फिट)
- विरामी बस्ने ठाउँ (कुर्ने ठाउँ)
- विरामी जाँच्ने टेबुल
- चिकित्सक कुर्ची
- चिकित्सक टेबुल
- विरामी बस्ने कुर्ची/टुल
- बैञ्चहरु (विरामी कुर्न बस्ने)
- शौचालय व्यवस्था
- टेलिफोन (स्वेच्छक)

(ख) आवश्यक औजार उपकरणहरु:

- अकुपंचर निडिल
- अकुपंचर बेड
- मोक्सा स्टिक
- कपिङ्ग सेट
- अटोकलेभ
- स्टेथोस्कोप
- थर्मामिटर
- रेकर्ड रजिष्टर
- अन्य व्यवस्था जनरल अस्पताल सरह
- इलेक्ट्रिक स्टिमुलेटर
- रक्तचापनाप्ने यन्त्र (बाइकभत)
- नाक, कान, घाँटी जाँच्ने यन्त्र (भ्ल्ट कभत)
- तौल एवं उचाई नाप्ने यन्त्र
- Tongue Depressor
- X-ray view box
- Mask
- Bucket
- Torch
- Gloves

- Apron
- Needle

(३) अन्य व्यवस्था (थप मापदण्ड):-

- (क) विशेषज्ञ सेवा र विषय अनुसारको आवश्यक औजार उपकरणहरूको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
- (ख) विरामीको सम्पूर्ण विवरण राख्नको लागि एउटा रजिस्टर हुनुपर्नेछ ।
- (ग) क्लिनिकमा प्रयोग गरिने सम्पूर्ण औजारहरू अनिवार्य रूपमा निर्मलकृत गरिएको हुनुपर्नेछ ।
- (घ) क्लिनिकमा काम गर्ने व्यक्तिले आफ्नो योग्यताको प्रमाणपत्र तथा परिषद् दर्ता नं., सेवा शुल्क र आयकर प्रमाणपत्र सबैले देख्ने ठाउँमा राख्नुपर्नेछ ।
- (ङ) मासिक प्रतिवेदन नियम अनुसार सम्बन्धित निकायमा पठाउने व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

२७. प्राकृतिक चिकित्सा स्वास्थ्य सेवा स्थापना तथा सञ्चालन मापदण्ड :

(१). प्राकृतिक चिकित्सा अन्तर्गत रहने मुख्य सेवाहरू :

- आकाश चिकित्सा (उपवास/चैतन्यवोध एवं अन्य)
- जल चिकित्सा
- अग्नि चिकित्सा
- वायु चिकित्सा
- माटो चिकित्सा (माटो, वालुवा, दुङ्गा, खनीज आदि)
- मालिस चिकित्सा (तेल, लेप, चुर्ण, खनीज आदि)
- योग चिकित्सा, व्यायाम चिकित्सा, अध्यात्म चिकित्सा
- भौतिक चिकित्सा (फिजिकल थेरापी)
- अकुपञ्चर
- क्रमोथेरापी, म्याग्नेटोथेरापी
- प्राकृतिक भोजन, कल्प, रसाहार, फलाहार, खाद्य, खनीज, वनस्पति, सप्लिमेण्ट एवम् अन्य

(२) प्राकृतिक उपचार केन्द्र सञ्चालनको लागि देहायको पूर्वाधार तथा मापदण्ड पालना गरेको हुनु पर्नेछ :-

प्राकृतिक उपचार केन्द्र सेवा सञ्चालन गर्दा एउटै व्यवस्थापन अन्तर्गत रही एक वा सो भन्दा बढी संचालन हुनु पर्दछ । स्वास्थ्य जाँच गर्ने तथा परामर्श दिनेव्यक्ति कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट सम्बन्धित विषयमा स्नातक सरहको चिकित्सा सम्बन्धी उपाधि प्राप्त गरी सम्बन्धित चिकित्सा परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ । प्रति सेवाको लागि एक जना चिकित्सा सहायक हुनु पर्नेछ ।

(क) एक सेवा संचालनको लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरू :

- विरामी जाँच गर्ने भेन्टिलेटेड कोठा सेवा अनुसार छुट्टाछुट्टै हुनुपर्ने । (कम्तीमा १४ × १० वर्ग फिट- १ कोठा)
  - उपचार कक्ष - २ कोठा
  - योग कक्ष - १ कोठा
- विरामी बस्ने ठाउँ (कुर्ने ठाउँ)
- विरामी जाँच्ने टेबुल
- चिकित्सक कुर्ची

- चिकित्सक टेबुल
- विरामी बस्ने कुर्ची/टुल
- बेञ्चहरु (विरामी कुर्न बस्ने)
- शौचालय व्यवस्था

(ख) आवश्यक औजार उपकरणहरु:

- सम्पूर्ण शरीरको वाष्पस्नान यन्त्र
- स्थानीय वाष्पस्नान यन्त्र
- कटिस्नान टव
- रीढस्नान टव
- एनीमा (Enema)
- विभिन्न प्रकारका पट्टिहरु (चिसो पट्टि)
- सेकका यन्त्रहरु
- माटो चिकित्सामा प्रयोग हुने उपकरणहरु
- सूर्य किरण चिकित्सामा प्रयोग हुने उपकरण
- पद्धकर्ममा प्रयोग हुने उपकरणहरु
- मालिसमा प्रयोग हुने उपकरणहरु
- पानीलाई विभिन्न तापक्रममा ल्याउने एवं वाफ बनाउने यन्त्र
- थर्मोमिटर (पानीको तापक्रम र शरीरको तामक्रम नाप्न)
- उचाई नाप्ने मेशिन
- तौल मेसिन
- Tongue Depressor
- Kidney Tray
- BP instrument
- Stethoscope
- ENT set
- Mask
- Bucket
- Syringe
- Torch
- Gloves
- Apron

नोट: सेवा र विषय अनुसार मालिश चिकित्सा, जल चिकित्सा, फिजियोथेरापी, एकुपन्चर, प्रकृतिक भोजन, योग चिकित्सा एवम् अन्य उपकरण आवश्यकता अनुसार हुनु पर्ने छ ।

२८. सेवा रिगपा (आम्ची) क्लिनिक पूर्वाधार मापदण्डहरु:

१. सोवा रिग्पा (आम्ची) क्लिनिक / पोलिक्लिनिक स्वास्थ्य सुविधा र जाँच गर्ने व्याक्ति कमितमा काचुपा (स्नातक तह)/दुराप्पा (प्रमाण पत्र तह) / काडजिन्पा प्राविधिक एस.ई.ई. तह)/परम्परागत रूपमा उपचार संकलन आम्चीहरु हुनुपर्ने छ ।

२. सोवा रिग्पा (आम्ची) क्लिनिक/पोलिक्लिनिकमा भौतिक पूर्वाधारहरु निम्नअनुसार हुनुपर्नेछ,

क) विरामी जाँच गर्ने उपयुक्त कोठा १

ख) विरामी कुर्ने कुर्सी १

ग) विरामी जाँच गर्ने टेबुल र स्टुल १

घ) औषधि राख्ने च्याक १

ङ) जाँच गर्नकोलागि बेड १

च) सौचालय १

जनशक्ति

क) सोवारिग्पा आम्ची (काचुपा/दुराप्पा/काडजिन्पा/परम्परागत रूपमा उपचार संकलन (आम्ची) मध्ये १

ख) कर्मचारी काडजिन्पा वा सोवा रिग्पा आम्ची चिकित्सकमा आधारभूत तालिम प्राप्त १

उपकरणहरु

क) स्टेथेस्कोप १

ख) वि.पि सेट १

ग) मुत्र विष्लेषण सिरामिक कप १

घ) तौल नाञ्जे मेसिन १

ङ) टर्च १

च) आवश्यकता अनुसार विरामीको नाडी जाँच गर्दा हात राख्ने सानो तकिया १

छ) मोक्सिवेसन (टावा) आवश्यकता अनुसार

ज) रगत निकाल्ने ब्लेट वा (च्कापु) आवश्यक अनुसार

परिच्छेद- १०

अभिलेख तथा प्रतिवेदन सम्बन्धी व्यवस्था

२९. अभिलेख तथा प्रदिवेदन :

- (१) यस निर्देशिका बमोजिम स्वीकृत प्राप्त स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीले तोकेको (DHIS₂/HMIS) ढाँचामा आफुले प्रदान गरेको सेवाको मासिक प्रतिवेदन मुसीकोट नगरपालिकामा अनिवार्य रूपमा पेश गर्नु पर्नेछ । यसरी तोकिए बमोजिमको अभिलेख नराख्ले र प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई नगरले सचेत गराउनुका साथै अनुमति खारेज गर्न समेत सक्नेछ ।
- (२) सूचना व्यवस्थापन गर्ने कर्मचारीलाई नगरपालिकाले तालिम लिने व्यवस्था गराउने पर्नेछ ।
- (३) स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरेको सेवाको विवरण ICD 10 अनुसार coding गरी सोही अनुसार प्रतिवेदन गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (४) स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो संस्थामा भएको जन्म तथा मृत्युको घटना विवरण प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएको ढाँचामा स्थानीय पञ्जिकाधिकारीलाई मासिक रूपमा प्रतिवेदन दिनु पर्नेछ ।
- (५) स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो संस्थामा नेपाल सरकारले तोकेको notifiable diseases का विरामी पता लागेको वा शंका लागेको खण्डमा वा कुनै रोगको महामारीको शंका लागेमा तुरन्तै नगरमा सुचना गर्नु पर्ने छ ।

परिच्छेद- ११

सञ्चालन अनुमति नविकरण हुन नसक्ने अवस्था र खारेजी सम्बन्धी व्यवस्था

३०. सञ्चालन अनुमति नविकरण नहुने : (१) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुन सुकै कुरा लेखिएको भएता पनि देहायका अवस्थामा स्वास्थ्य संस्थाका सेवा सञ्चालन अनुमतिको नविकरण गरिने छैन :-

- (क) नियमित वा आकस्मिक अनुगमन गर्दा तोकिएका गुणस्तर वा पूर्वाधार पुरा नगरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरेको पाईएमा,
- (ख) अस्पतालले प्रदान गरेका सेवाको तोकिएको ढाँचामा अभिलेख नराखेमा, तोकिएको ढाँचा र समयमा नियमित प्रतिवेदन नगरेमा र वार्षिक प्रतिवेदन नगरमा पेश नगरेमा,
- (ग) स्वास्थ्य संस्थाबाट सिर्जित अस्पताल जन्य फोहर मैलाको उचित व्यवस्थापन नगरेको पाईएमा,
- (घ) मन्त्रालय वा प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना वा नगरपालिकाको कार्यालयले दिएको निर्देशनको उल्लंघन गरेमा,
- (च) भवन संहिता अनुरूप भवन निर्माण नभएको वा पुराना भवनको हकमा तोकिएका समयभित्र भुकम्पीय दृष्टिकोणले भवन प्रबलीकरण गरेको नपाईएमा ।

३१. खारेजी गर्न सकिने : (क) यो निर्देशिका प्रारम्भ हुन अघि अनुमति प्राप्त गरी सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले संस्था सञ्चालन गर्न नसक्ने जनाइ सञ्चालन अनुमति खारेजीका लागि निवेदन दिएमा नगरपालिकाले त्यस्ता संस्थाका सञ्चालन अनुमति खारेजी गर्न सक्ने छ ।

(ख) गैर कानूनी कियाकलाप गरेको पाईएमा नगरपालिकाले तोकिएको सेवा निलम्बन वा संस्थाका सञ्चालन अनुमति खारेजी गर्न सक्नेछ । दफा ३० बमोजिम अनुमति नविकरण नहुने भएमा त्यस्ता संस्था स्वत खारेज हुनेछन् ।

ग) दफा ३१ को खण्ड (ख) बमोजिम अनुमति खारेज गर्नु पूर्व त्यस्ता संस्थालाई मानसिव समय अवधी तोकी सफाई पेश गर्ने मौका दिइने छ ।

परिच्छेद- १२

विविध

३२. सेवा शुल्क निर्धारण समिति सम्बन्धी व्यवस्था : (१) सर्वसाधारणलाई उचित मूल्यमा गुणस्तरीय, स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तरका आधारमा त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाले लिन सक्ने सेवा शुल्क सम्बन्धी मापदण्ड निर्धारण गर्नका लागि नगरमा देहाय बमोजिमको सेवा शुल्क निर्धारण समिति देहाय बमोजिम गठन हुनेछ ।

(क) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत -संयोजक

(ख) कार्यपालिका सदस्य मध्येबाट एक जना महिला सहित तीन जना -सदस्य

(ग) राजश्व प्रशासनशाखा/शाखा प्रमुख -सदस्य

(घ) आर्थिक प्रशासनशाखा/शाखा प्रमुख -सदस्य

(ङ) स्वस्थ्यशाखा प्रमुख -सदस्य सचिव

(२) दफा (१) को प्रयोजनका लागि सेवा शुल्क निर्धारण समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार वस्तेछ ।

(३) सेवा शुल्क निर्धारण समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(४) बैठकमा आवश्यकता अनुसार विषय विशेषज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सकिने छ ।

३३. मापदण्ड तथा अनुसूचीमा हेरफेर : नगरले यस निर्देशिकामा उल्लिखित मापदण्ड तथा अनुसूचीहरू आवश्यकता अनुसार हेरफेर वा थपघट गर्न सक्नेछ ।

३४. व्याख्या गर्ने अधिकार : यस निर्देशिकामा उल्लिखित कार्यान्वयनमा वाँधा आई परेमा नगरपालिकाले वाधा अड्काउ फुकाउनको निर्णय गरि कार्यान्वयन गर्ने छ ।

३५. यस निर्देशिका अनुसार हुने र यस निर्देशिका लागु हुनु भन्दा पहिले दर्ता तथा नविकरण गर्ने गरि भएका काम कारवाही यसै निर्देशिका बमोजिम गरेको मानिने छ ।

३६. स्वत : अमान्य हुने : यस निर्देशिकाको कुनै प्रावधान प्रचलित कानूनको कुनै व्यवस्थासंग वाभिएमा वाभिएको हदसम्म अमान्य भै प्रचलित कानुन बमोजिम हुनेछ ।

३७. प्रचलित कानून र मापदण्ड बमोजिम हुने : यस निर्देशिकामा उल्लिखित विषय यसै बमोजिम र उल्लेख नभएका विषय प्रचलित कानून, स्वास्थ्य संस्था स्थापना, संचालन तथा स्तरोन्तती सम्बन्धी मापदण्ड २०७०(संसोधन २०७३) र स्वास्थ्य संस्था संचालन मापदण्ड २०७७(संसोधन २०७८) बमोजिम हुनेछ ।

अनुसूची -१

पूर्वाधार, दर्ता, निविकरण तथा स्तरोन्नती स्वीकृतिको प्रयोजनको लागि अनुगमन समिति सम्बन्धी व्यवस्था

(दफा २ को खण्ड ग संग सम्बन्धित)

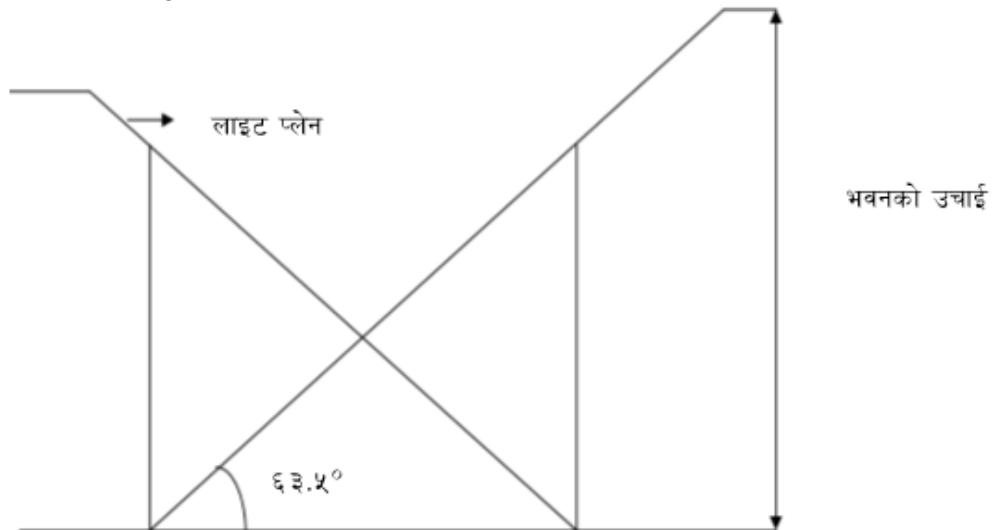
१. प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	संयोजक
२. शहरी पूर्वाधार शाखा प्रमुख	सदस्य
३. मे.सु. अस्पतालवाट सदस्य	
४. कार्यक्रम अधिकृत (स्वास्थ्य शाखा)	सदस्य
५. नर्सिङ अधिकृत (स्वास्थ्य शाखा) -	सदस्य
६. आयुर्वेद चिकित्सक (स्वास्थ्य शाखा)	सदस्य
७. स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

नोट: समितिले आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विषयका विशेषज्ञलाई समितिका सदस्यका रूपमा थप गर्न, अनुगमनमा समावेश गर्न तथा बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ । यस अनुगमन समितिले आवश्यकता अनुसार स्वास्थ्य संस्था अनुगमन गर्न सक्नेछ ।

अनुसूची- २
भवन सम्बन्धी मापदण्ड
(दफा २ को खण्ड(भ) सँग सम्बन्धित)

काठमाण्डौ उपत्यका बाहिर निर्माण गरिनेस्वास्थ्य संस्थाका हकमा मापदण्डमा उल्लेख गरिएका भए सोही अनुसार तथा नभएका हकमा देहायका मापदण्ड अनुसार कायम गरिनुपर्नेछ ।

- अधिकतम ग्राउण्ड कभरेज - ४० प्रतिशत
- Floor Area Ratio (FAR) - २.५
- न्युनतम पार्किङ स्थल - जम्मा जग्गाका २५ पतिशत
- भवनका सेट व्याक (Set Back) - कम्तिमा ३ मिटर भवनका चारैतिर
- लाईट प्लेन
(Light Plane) - ३.५ डिग्री

अनुसूची - ३

स्वास्थ्य संस्था स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नतिका लागि इजाजत प्राप्त गर्न दिने निवेदनको ढाँचा

(दफा ४ को उपदफा (१) संग सम्बन्धित)

१. संस्थाको नाम :

२. सेवाको किसिम

(ग) विशिष्टकृत सेवा   (घ) अन्य

(घ) अन्य

३. संस्थाको ठेगाना (पत्राचार गर्ने ठेगाना) :-

प्रदेश :

जिल्ला :

महानगरपालिका/उ.म.न.पा /न.पा/गा.पा :

टोल :

लक नं.:

टेलिफोन नं :

४. संस्था खोले व्यक्तिहरु :-(५% भन्दा बढी सेयर होल्डर्स मात्र)

क्र.सं.	नाम	स्थायी ठेगाना	फोन नं.	मोबाइल नं.	इमेल ठेगाना	नागरिकता नं.

५. संस्थाको वित्तीय स्रोत :

क. निजी :

ख. शेयर / कर्जा :

ग. गैर -सरकारी :

घ.अन्य(खुलाउने) :

वित्तीय संस्थाबाट कर्जा लिई

६. वित्तीय लगानी : लागत

(क) भवन तथा जग्गाक

(ख) औजार उप

(ग) जनशक्ति :

मुमानित आम्दानी :

आम्दानी

विदेशी :-

७. अचल सम्पादक

d. शेया सद्गुर्वा :

निदानात्मक सेवा	प्रतिकारात्मक सेवा	उपचारात्मक सेवा

१०. संस्थामा प्रयोग हुने आवश्यक मुख्य उपकरणहरुको विवरण तथा स्रोत :-

क्र.सं.	उपकरणको नाम	वित्तिय स्रोत	कैफियत

११. संस्थामा सेवा प्रदान गर्ने जनशक्तिको विवरण :

क्र सं	कर्मचारीको नाम	पद	शैक्षिक यौरयता	सम्बन्धित परिषदको दर्ता नं.	सरकारी सेवामा कार्यरत छ / छैन	फुल टाइम / पार्ट टाइम

!@= Igj]bg lbbf ;“nUg ug'{kg]{ sfuhftx?

- कम्पनी दर्ता/संस्था दर्ताको प्रमाणित प्रतिलिपि
- संस्था/कम्पनीको विधान/प्रबन्ध पत्र, नियमावलीको प्रतिलिपि
- स्थायी लेखा दर्ता प्रमाण-पत्रको प्रतिलिपि

4. स्थापना गर्न लागिएको ठाउँमा अस्पताल आवश्यक छ भन्ने स्थानीय तह र प्रदेशको सम्बन्धित निकायको सिफारिस पत्र
5. संस्थापक सदस्यहरुको नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि
6. स्वास्थ्य संस्थाको विस्तृत सर्वेक्षण सहितको प्रस्ताव
7. स्वास्थ्य संस्थाले लिने सेवा शुल्क विवरण
8. भवनको स्वीकृत नक्सा
9. कर चुक्ता प्रमाण पत्र (लागु हुने अवस्थामा मात्र)

अनुसूचि -४

स्वास्थ्य क्लिनिक/उपचार केन्द्र/ इजाजत प्राप्त गर्ने दिने निवेदनको ढाँचा

(दफा ४ को उपदफा १ संग सम्बन्धित)

१. संस्थाको नाम :-   शैया संख्या :-

२. संस्थाको ठेगाना (पत्राचार गर्ने ठेगाना) :-

अञ्चल :-   वडा नं. :-   टोल :-

जिल्ला :-   व्लक नं. :-   टेलिफोन नं. :-

पो.व.नं. :-

३. संस्था खोल्ने व्यक्तिहरु :-

नाम :-

नागरिकता :-

ठेगाना :-   फोन नं. :-

४. संस्थाको वित्तीय स्रोत :-

क. निजी :-   ख. शेयर कर्जा :-

ग. वैदेशिक :-   घ. गैर सरकारी :-

ड. सामुदायिक :-   च. अन्य

५. संस्थाको क्षमता तथा विस्तृत कार्य योजना :-

सेवा प्रदान गर्ने क्षेत्रहरु :

निदानात्मक सेवा

प्रतिकारात्मक सेवा

उपचारात्मक सेवा

एक्स-रे सेवा

खोप सेवा

प्रसूति तथा स्त्रीरोग सम्बन्धी सेवा

अल्ट्रासाउण्ड सेवा

एम.सि.एच. सेवा

जनरल मेडिसिन सेवा

इण्डोस्कोपी सेवा

परिवार नियोजन सेवा

जनरल सर्जिकल विशेषज्ञ सेवा जस्तै :-ई.सी.सी.,ट्रेडमील प्रयोगशाला आँखा,नाक, मुटु, मृगौला स्नायुरोग ईत्यादि अन्य सेवा

फार्मसी सेवा

६. सेवा शुल्क ,अलग र (स्पष्टसँग) खुलाउने :-

७. संस्थामा सेवा हुने आवश्यक उपकरणहरूको विवरण तथा स्रोत :-

८. संस्थामा सेवा पुऱ्याउने जनशक्ति विवरण :-संख्या/योग्यता/अनुभव/पार्टटाईम/फूलटाईम/अन्य सुविधा

सामान्य चिकित्सक :

विशेषज्ञ चिकित्सक :

अन्य प्राविधिक :

अनुसूची- ५

स्वास्थ्य सेवा संचालनका लागि इजाजत पत्रको ढाँचा

(दफा ४ को उपदफा ४ संग सम्बन्धित)

.....
.....
संचालन इजाजत पत्र
इजाजत पत्र नं.

श्री.....
.....

स्वास्थ्य संस्था संचालन गर्न इजाजतका लागि मिति ..... मा प्राप्त निवेदन उपर कारबाही हुँदा यस ..... संस्थालाई संचालन गर्न दिने गरी मिति ..... निर्णय भएकाले जन स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५, जन स्वास्थ्य सेवा नियमावली २०७७ तथा देहाएका शर्तहरूको अधिनमा रही म.न.पा / उप.म.न.पा / न.पा / गा.पा ..... शैया क्षमताको ..... अस्पताल र स्वास्थ्य संस्था संचालन गर्न जनस्वास्थ्य नियमावली, २०७७ को नियम १२ को उपनियम (५) बमोजिम यो इजाजत पत्र दिईएको छ ।

१ स्वास्थ्य संस्था तथा त्यस्तो संस्थाले प्रदान गर्नु पर्ने सेवा:

२. इजाजत कायम रहने अवधि:

इजाजतपत्र दिने अधिकारीको:-

दस्तखतः

नामः

दर्जा:

मिति:

(इजाजत पत्रको पछाडीको पृष्ठमा लेखिने)

इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाले पालना गर्नुपर्ने शर्तहरू :

स्वास्थ्य संस्था संचालन गर्दा तोकिएको न्युनतम मापदण्ड पालना सम्बन्धमा स्वमूल्याङ्कन गरी गुणस्तर सुधार गर्दे जानुपर्ने ।

नेपाल सरकारबाट स्वीकृत गरिएको सरकारी कार्यक्रम लागू गर्नु पर्ने ।

प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहले जारी गरेका नीति तथा कार्यक्रम लागू गर्ने ।

मन्त्रालयले समय समयमा तोकेका अन्य शर्तहरू पालना गर्नुपर्ने ।

अनुसूची -६
नवीकरणका लागि दिइने निवेदनको ढाँचा

(दफा ८ को उपदफा (१) संग सम्बन्धित)

श्री .....कार्यालय

.....

विषय : इजाजतपत्र नवीकरण सम्बन्धमा ।

त्यस कार्यालय / निकायबाट मिति ..... मा प्रदान गरिएको इजाजत पत्रको अवधि मिति ..... मा समाप्त हुने भएकाले इजाजतपत्रको नवीकरण गराउनका लागि जन स्वास्थ्य नियमावली २०७७ को नियम १३ को उपनियम (२)बमोजिम यो निवेदन पेश गरेको छु ।

संलग्न विवरण कागजातः

1. संस्थाको इजाजत पत्र र पछिल्लो आर्थिकको वर्षको कर चुक्ताको प्रमाण पत्र,
2. स्वमूल्याङ्कन प्रतिवेदन, नियमित रूपमा पेश गरेको प्रमाण पत्र
3. स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा संचालन सम्बन्धी मापदण्ड कायम गरेको पुष्टायाँई सहितको स्वघोषणा

स्वास्थ्य संस्थाको छाप

स्वास्थ्य संस्थाको तर्फबाट निवेदन दिने व्यक्तिको:-

दस्तखत :

नाम, थरः

पदः

मिति:

अनुसूची -७
इजाजतपत्रको नवीकरण

(दफा ८ को उपदफा (१) संग सम्बन्धित)

नवीकरण गर्ने निकाय

<u>स्वास्थ्य</u> <u>संथाको नाम</u> <u>र ठेगाना</u>	<u>नवीकरण</u> <u>मिति</u>	<u>बहाल रहने</u> <u>मिति</u>	<u>नवीकरण गर्ने</u> <u>अधिकारी को</u> <u>नाम र पद</u>	<u>दस्तखत</u>	<u>कार्यालयको</u> <u>छाप</u>

अनुसूची -८
स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा नवीकरण अनुमति दस्तुर

(दफा ४ को उपदफा (६) संग सम्बन्धित)

सि.नं.	संस्थाको किसिम	शुल्क निर्धारण इकाई	स्थापनाका लागि दस्तुर रकम रु.	नवीकरणका लागि दस्तुर रकम रु.
१	अस्पताल तथा नर्सिङ होम	शैया संख्या	प्रति शैया रु.४०००/-	प्रति शैया रु.५००/-
२	क्लीनिक	सेवा प्रकार	प्रति शैया रु.१००००/-	प्रति शैया रु.५००/-
४	आयुर्वेद अस्पताल /वैकल्पिक चिकित्सा	शैया संख्या	प्रति शैया रु.२०००/-	प्रति शैया रु.५००/-
५	आयुर्वेद क्लिनिक/वैकल्पिक क्लिनिक	सेवा प्रकार	प्रति सेवा रु.५०००/-	प्रति सेवा रु.५००/-
६	डि(D) समुहका प्रयोगशाला		रु.१२००० ।-	रु.२४००।-
७	ई(E) समुहका प्रयोगशाला		रु.१०००० ।-	रु.२०००।-

नोट : नेपाल सरकारले तोकेको दुर्गम क्षेत्रमा स्वास्थ्य संस्था स्थापना वा विस्तार गरेमा नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरि माथि उल्लिखित दस्तुरमा क वर्गका लागि पचहत्तर प्रतिशत, ख वर्गका लागि पचास प्रतिशत र ग वर्गका लागि पच्चस प्रतिशत छुट दिईनेछ ।

अनुसूची -९

(दफा १४ को खण्ड ट संग सम्बन्धित)

स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिने सेवा को विरामी बडापत्र को ढाँचा दफा संग सम्बन्धित

सि.न.	शाखा	प्रदान गरिने सेवा विवरण	प्रक्रिया	दस्तुर	लाग्ने समय	सम्पर्क व्यक्ति	गुनासो सुन्ने अधिकारी

अनुसूची- १०

मुसिकोट नगरपालिका अन्तर्गतका निजी स्वास्थ्य संस्थाहरुको अनुगमन चेकलिस्ट

(दफा ९ को उपदफा (८) संग सम्बन्धित)

स्थानिय स्तरमा संचालन भएका निजी अस्पताल तथा नर्सिङ होमको अनुगमन चेक लिस्ट

मिति: ..... स्वास्थ्य संस्थाको नाम:.....

स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार: ..... निजी स्वास्थ्य संस्थाको निजी स्वास्थ्य संस्थाको कार्यक्षेत्र:.....

वेड संख्या.....: टेलिफोन नं.:

स्वास्थ्य संस्था प्रमुखको नाम.....:

सम्पर्क मोबाइल नं/ ईमेल (ठेगाना).स्वास्थ्य संस्था प्रमुख.....:

स्थापना मिति.....:

सुपरिवेक्षण गर्दा उपस्थित व्यक्तिहरूको नाम र पद.....:

सि.नं.	सुपरिवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
१.	आधारभूत जानकारी :				
क.	निज स्वास्थ्य संस्थाको भवनको अवस्था / संस्थाले ओगटेको क्षेत्रफल	प्रत्यक्ष अवलोकन, अन्तिक्रिया			
ख.	निजी स्वास्थ्य संस्था संचालनका लागि अनुमति प्राप्त गरेको: <ul style="list-style-type: none"> ● व्यवसाय संचालन अनुमति प्राप्त गरेको ● PAN / VAT मा दर्ता भएको ● स्वास्थ्य सेवा संचालन अनुमति प्राप्त गरेको ● प्रयोगशाला संचालन 	छलफल, अवलोकन, अभिलेख			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
	<p>अनुमति प्राप्त गरेको</p> <ul style="list-style-type: none"> ● औषधि पसल संचालन <p>अनुमति प्राप्त गरेको</p>				
ग.	निजी स्वास्थ्य संस्था नविकरणको गरेको (चालु आ.ब)	अभिलेख, अन्तर्क्रिया			
घ.	स्वास्थ्य संस्थामा नागरिक वडापत्र सबैले देख्ने स्थानमा राखेको	प्रत्यक्ष अवलोकन			
ड.	स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध सेवा तथा शुल्क सम्बन्धी सुचि सबैले देख्ने स्थानमा राखेको	अवलोकन, अन्तर्क्रिया			
च.	आकस्मिक सेवाको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
छ.	बहिरंज सेवाको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
ज.	अन्तरंज सेवाको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
झ.	अपरेशन थियटरको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
ब.	सघन उपचार सेवाको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
ट.	विशेषज्ञ सेवाको व्यवस्थापन भएको	अन्तर्क्रिया			
ठ.	प्रयोगशाला सेवाको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
ड.	निदानात्मक सेवाको व्यवस्थापन भएको. - X-ray	छलफल, अवलोकन			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
	- USG - ECG - Echo - MRI - CT Scan				
३.	संक्रमणको व्यवस्थापन भएको (Infection prevention according to WHO guideline)	अवलोकन, अन्त्तक्रिया			
४.	प्रेषण सेवाको व्यवस्था/ प्रेषण प्रणाली भएको	छलफल, अभिलेख			
५.	फार्मेसी सेवाको व्यवस्थापन भएको	अवलोकन			
६.	रक्त सञ्चार सेवाको व्यवस्थापन भएको	अवलोकन, अन्त्तक्रिया			
७.	फिजियोथेरापी सेवाको व्यवस्थापन भएको	अवलोकन, अन्त्तक्रिया			
८.	एम्बुलेन्स सेवाको उपलब्धता तथा व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
९.	कार्यसञ्चालन निर्देशिका उपलब्ध भएको (Standard Operating Manual)	अवलोकन, छलफल			
१०.	स्वास्थ्य संस्था जन्य फोहोरमैलाको व्यवस्थापन तथा विसर्जन भएको	अवलोकन, छलफल			
११.	विरामीको गोपनीयताको लागि उपयुक्त उपायहरु अपनाईएको (फरक कोठा , पर्दाको प्रयोग)				

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
२.	जनशक्ति व्यवस्थापन :				
क.	जनशक्तिको पर्याप्त भएको	छलफल, दरवन्दी तथा पदपूर्ति, अवलोकन			
ख.	कार्यरत जनशक्तिको सीप तथा दक्षता भएको	छलफल, दरवन्दी तथा पदपूर्ति विवरण, अवलोकन			
ग.	कार्य विभाजन तथा जिम्मेवारी बाडफाँड भएको	अन्तरक्रिया			
घ.	सबै कर्मचारीको हाजिर रेक्ड राख्ने गरेको	अन्तरक्रिया, प्रत्यक्ष अवलोकन			
४.	आर्थिक व्यवस्थापन :				
क.	बजेट निकासा, खर्चको व्यवस्थित अभिलेख र प्रतिवेदन भएको	छलफल, अभिलेख			
ख.	लेखा परिक्षण र वेरुजुको अवस्था	अन्तरक्रिया, अवलोकन			
ग.	स्वास्थ्य संस्थाका कर्मचारीहरुको मासिक तलब बैंकमार्फत जम्मा गर्ने गरेको	अन्तरक्रिया, अभिलेख			
५.	बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम :				
क.	IMNCI उपचार तालिका अनुसार पाँच वर्ष मुनिका बालवालिकाको रोगको वर्गीकरण व्यवस्थापन तथा प्रेषण गरिएको	छलफल, अवलोकन, अभिलेख			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
ख.	नवजात शिशु तथा पाँच वर्ष मुनिका वालवालिकाको जाँचका लागि छुट्टै कोठा वा ठाउँको व्यवस्था गरिएको	छलफल, अवलोकन			
ग.	भटामिन ए को मौज्दात स्थिति (सड्ख्या)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
घ.	जुकाको औषधिको मौज्दात स्थिति (सड्ख्या)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
ङ.	पुनर्जलिय उपचार प्याकेटको मौज्दात स्थिति(सड्ख्या)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
च.	जिंक चकिकको मौज्दात स्थिति (सड्ख्या)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
छ.	सिप्रोफोल्क्जासिन मौज्दात स्थिति(सड्ख्या)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
ज.	NICU उपलब्धता र व्यवस्थापन	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
६.	परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम :				
क.	परिवार नियोजनको अस्थायी साधनको नियमित उपलब्धता - पिल्स - कन्डम - डिपो - इम्पलान्ट - आयु सि डी	अभिलेख, अवलोकन			
ख.	बन्ध्याकरण सेवाको नियमित उपलब्धता	अभिलेख			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
ग.	सुरक्षित गर्भपतन सेवा उपलब्ध भएको	अभिलेख			
घ.	गर्भवती सेवा नियमित उपलब्धता भएको	अभिलेख			
ड.	स्वास्थ्य संस्थामा गोपनियता सहित गर्भजाँच गराउने छुट्टै कोठाको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
च.	स्वास्थ्य संस्थामा गोपनियता सहित सुत्करी गराउने छुट्टै कोठाको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
छ.	गर्भवती जांचका लागि आएका सबै महिलालाई टि.डि. खोप, आइरन चक्की र जुकाको औषधि वितरण गरेको	अवलोकन, अभिलेख			
ज.	सुरक्षित प्रसूति सेवा उपलब्धता भएको	अवलोकन, अभिलेख			
झ.	आकस्मिक प्रसूति सेवाका लागि प्रेषणको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अभिलेख			
ञ.	प्रसुती पश्चात सुत्करी आमाको जाँचको व्यवस्था (पहिलो, तेस्रो र सातौँ दिनमा) भएको	अभिलेख, अन्तर्क्रिया			
ट.	सुत्करी अवस्थामा जटिलताको पहिचान, व्यवस्थापन र प्रेषण भएको	अभिलेख, अन्तर्क्रिया			
ठ.	एच आई भी को परामर्श तथा जाँच सेवा (PMTCT) भएको	अभिलेख, अन्तर्क्रिया			
७.	रोग नियन्त्रण कार्यक्रम :				
क.	औलोको रक्त नमूना संकलन,	अवलोकन, अभिलेख			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
	परिक्षण तथा उपचारको व्यवस्था भएको				
ख.	क्षयरोगका विरामीहरुको पहिचान तथा उपचारको व्यवस्था भएको	छलफल, अभिलेख			
द.	सुचना व्यवस्थापन :				
क.	स्वास्थ्य संस्थाबाट संचालित सेवाको अभिलेख तथा प्रतिवेदन गरिएको	HMIS..... 9.5 अभिलेख, अवलोकन			
ख.	मासिक प्रतिवेदन DHIS2 मा समावेश गरिएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
९.	गुणस्तर सुधार गतिविधिको अवस्था				
क.	कार्यक्रम विशेष निर्देशिका, Standard Treatment Schedule (मापदण्ड) तथा सेवा प्रोटोकलको उपलब्धता	छलफल,अवलोकन			
१०.	राष्ट्रिय निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम तथा अन्य राष्ट्रिय कार्यक्रम कार्यान्वयन	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
क.	कुल सैयाको १० प्रतिशत सैया निशुल्क गरिएको (विपन्न, असहाय, बेवारिसे विरामीका लागि)	छलफल,अवलोकन			
ख.	स्वास्थ्य संस्थाबाट स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम संचालन भएको	छलफल			
ग.	जेष्ठ नागिरकालाई विशेष सुविधा र केहि शैया छुट्याइएको(पचास शैया वा सो भन्दा बढी क्षमताका अस्पतालहरुमा)	छलफल,अवलोकन			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
घ.	आमा तथा नवजात शिशु कार्यक्रम संचालन भएको	छलफल, अन्तरक्रिया			
११.	स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समितिः				
क.	स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति गठन गरेको	छलफल, अभिलेख			
ख.	स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिको मासिक वैठक वस्ने गरेको	माइन्यूट वैठक पुस्तका हेने			
ग.	स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिको मासिक वैठकमा सेवाको लक्ष्य प्रगतिको समिक्षा गर्ने गरेको	छलफल, अभिलेख			
घ.	स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिले सहभागितामुलक रूपमा आवधिक स्वास्थ्य योजना तथा वार्षिक कार्य योजना बनाई कार्य गर्ने गरेको	आवधिक तथा वार्षिक योजना हेने			
१२.	अन्य				
क.	कार्यलय प्रयोजनको लागि कम्प्युटरको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ख.	कार्यलय प्रयोजनको लागि इन्टरनेटको व्यवस्था भएको				
ग.	विधुत (राष्ट्रिय वा स्थानिय प्रशारण) भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
घ.	विधुतको लागि बैकल्पिक व्यवस्था भएको (जस्तै: सोलार, जेनेरेटर, इन्झेटर	अवलोकन, अन्तरक्रिया			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
	आदि)				
ड.	सफा र शुद्ध खानेपानिको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
च.	सेवा ग्राहिहरुलाई स्वास्थ्य संस्थाको हाता भित्र हात धुने सुविधा भएको	अवलोकन			
छ.	औजार प्रसोधन तथा निर्मलीकरणको व्यवस्था भएको				
ज.	लुगा धुने ठाउँको व्यवस्था भएको				
झ.	संस्थामा बगिरहने पानिको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ब.	संस्थामा सेवाग्राहिहरुलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ट.	संस्थामा कर्मचारीहरुलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ठ.	महिला, जेष्ठ नागरिक तथा अपाड्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ड.	सेवा पाउन प्रतिक्षारत सेवाग्राहीका लागि वस्ने व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ढ.	कर्मचारीहरु र सेवा ग्राहीहरुको लागि स्तनपान कक्ष / स्थानको छुट्टै व्यवस्था गरिएको	प्रत्यक्ष अवलोकन			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
ण.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई औषधि पसलमा आउनका लागि सहज बनाइएको ।	अन्तर्क्रिया, प्रत्यक्ष अवलोकन			
त.	गुनासो व्यवस्थापन देखिने गरी सुभाब पेटिका (उजुरी पेटिका राखिएको) र उजुरीहरुलाई नियमित रूपमा सम्बोधन गरिएको	प्रत्यक्ष अवलोकन, अन्तर्क्रिया			

अस्पताल तथा नर्सिङ होमले आफ्नै पहलमा गरेका सृजनात्मक (Innovative) कार्यक्रमहरु

.....

.....

.....

.....

अस्पताल तथा नर्सिङ होमबाट आएका विशेष सुभावहरु :

.....

.....

.....

.....

सुपरीवेक्षकहरुको नाम :

पद :

निकाय :

१.....

.....

२.....

.....

स्थानिय स्तरमा संचालन भएका निजी क्लिनिकको अनुगमन चेक लिस्ट

मिति: .....

क्लिनिकको नाम.....

निजी स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार:.....

निजी स्वास्थ्य संस्थाको कार्यक्षेत्र.....

वेड संख्या.....

टेलिफोन नं.....

सम्पर्क मोबाइल नं/ ईमेल (ठेगाना).स्वास्थ्य संस्था प्रमुख.....:

स्थापना मिति.....:

सुपरिवेक्षणकर्ताका नाम र पद.....

सि.नं.	सुपरिवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
१.	आधारभूत जानकारी :				
क.	निजी क्लिनिकको भवनको अवस्था / संस्थाले ओगटेको क्षेत्रफल	प्रत्यक्ष अवलोकन,अन्तर्क्रिया			
ख.	निजी क्लिनिक संचालनका लागि अनुमति प्राप्त गरेको: <ul style="list-style-type: none"> ● व्यवसाय संचालन अनुमति प्राप्त गरेको ● PAN / VAT मा दर्ता भएको ● स्वास्थ्य सेवा संचालन अनुमति प्राप्त गरेको ● प्रयोगशाला संचालन अनुमति प्राप्त गरेको ● औषधि पसल संचालन अनुमति प्राप्त गरेको 	छलफल, अवलोकन,अभिलेख			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
ग.	किसिनिक नविकरणको अवस्था (चालु आ.ब)	अभिलेख, अन्तर्क्रिया			
घ.	स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध सेवा तथा शुल्क सम्बन्धी सुचि सबैले देख्ने स्थानमा राखेको	अवलोकन, अन्तर्क्रिया			
ड.	आकस्मिक सेवाको व्यवस्थापन	छलफल, अवलोकन			
ब.	विशेषज्ञ सेवाको व्यवस्थापन	अन्तर्क्रिया			
ट.	प्रयोगशाला सेवाको व्यवस्थापन	छलफल, अवलोकन			
ठ.	निदानात्मक सेवाको व्यवस्थापन (Radio imaging; X -ray, USG, ECG, Echo,MRI, CT Scan)	छलफल, अवलोकन			
ड.	संक्रमण व्यवस्थापन (Infection prevention according to WHO guideline)	अन्तर्क्रिया			
ढ.	प्रेषण सेवाको व्यवस्था/ प्रेषण प्रणाली	छलफल, अभिलेख			
ण.	फार्मेसी सेवाको व्यवस्थापन	अवलोकन			
थ.	फिजियोथेरापी सेवाको	अवलोकन, अन्तर्क्रिया			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
	व्यवस्थापन				
द.	एम्बुलेन्स सेवाको उपलब्धता तथा व्यवस्थापन	छलफल, अवलोकन			
ध.	कार्यसञ्चालन निर्देशिकाको उपलब्धता (Standard Operating Manual)	अवलोकन, छलफल			
न.	स्वास्थ्य संस्था जन्य फोहोर मैलाको व्यवस्थापन तथा विसर्जन	अवलोकन, छलफल			
त.	विरामीको गोपनीयताको लागि उपयुक्त उपायहरु अपनाईएको (फरक कोठा , पर्दाको प्रयोग)	प्रत्यक्ष अवलोकन, अन्तरक्रिया			
२.	जनशक्ति व्यवस्थापन :				
क.	जनशक्तिको पर्याप्तता	छलफल, दरवन्दी तथा पदपूर्ति, अवलोकन			
ख.	कार्यरत जनशक्तिको सीप तथा दक्षता	छलफल, दरवन्दी तथा पदपूर्ति विवरण, अवलोकन			
४.	आर्थिक व्यवस्थापन :				
क.	बजेट निकासा, खर्चको व्यवस्थित अभिलेख र प्रतिवेदनको अवस्था	छलफल, अभिलेख			
५.	बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम :				
क.	IMNCI उपचार तालिका अनुसार पाँच वर्ष मुनिका	छलफल, अवलोकन, अभिलेख			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
	वालवालिकाको रोगको वर्गीकरण तथा व्यवस्थापन				
ख.	नवजात शिशु तथा पाँच वर्ष मुनिका वालवालिकाको जाँचका लागि छुटौटे कोठा वा ठाउँको व्यवस्था गरिएको	छलफल, अवलोकन			
ग.	भटामिन ए को मौज्दात स्थिति (Vitamin A)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
घ.	जुकाको औषधिको मौज्दात स्थिति (Deworming tablet)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
ङ.	पुनर्जलिय उपचार प्याकेटको मौज्दात स्थिति (ORS packets)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
च.	जिंक चक्किको मौज्दात स्थिति (Zinc Tablet)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
छ.	सिप्रोफोल्क्जासिन मौज्दात स्थिति (Ciprofloxacin Antibiotic)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
झ.	HMIS 9.5 अनुसार मासिक प्रतिवेदन	अवलोकन, अभिलेख			
६.	परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम :				
क.	परिवार नियोजनको अस्थायी साधनको नियमित उपलब्धता	अभिलेख			
ख.	बन्ध्याकरण सेवाको नियमित उपलब्धता	अभिलेख			
ग.	सुरक्षित गर्भपतन सेवाको उपलब्धता	अभिलेख			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
घ.	गर्भवती सेवाको नियमित उपलब्धता	अभिलेख			
ङ.	स्वास्थ्य संस्थामा गोपनियता सहित गर्भजाँच गराउने छुटौटै कोठाको व्यवस्था	अवलोकन			
च.	स्वास्थ्य संस्थामा गोपनियता सहित सुत्केरी गराउने छुटौटै कोठाको व्यवस्था	अवलोकन			
छ.	गर्भवती जाँचका लागि आएका सबै महिलालाई टि.डि. खोप, आइरन चक्की र जुकाको औषधि वितरण	अवलोकन, अभिलेख			
ज.	सुरक्षित प्रसूति सेवाको उपलब्धता	अवलोकन, अभिलेख			
झ.	आकस्मिक प्रसूति सेवाका लागि प्रेषण	अवलोकन, अभिलेख			
ञ.	प्रसुती पश्चात सुत्केरी आमाको जाँचको व्यवस्था (पहिलो, तेस्रो र सातौं दिनमा)	अभिलेख, अन्तर्क्रिया			
ट.	सुत्केरी अवस्थामा जटिलताको पहिचान, व्यवस्थापन र प्रेषण	अभिलेख, अन्तर्क्रिया			
ठ.	एच आइ भी को परामर्श तथा जाँच सेवा (PMTCT)	अभिलेख, अन्तर्क्रिया			
७.	रोग नियन्त्रण कार्यक्रम :				
क.	औलोको रक्त नमूना संकलन, परिक्षण तथा उपचार	अवलोकन, अभिलेख			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
ख.	क्षयरोगका विरामीहरुको पहिचान तथा उपचारको अवस्था	छलफल, अभिलेख			
द.	व्यवस्थापन कार्यक्रम :				
क.	स्वास्थ्य संस्थाबाट संचालित सेवाको अभिलेख तथा प्रतिवेदनको अवस्था	HMIS..... 9. 5 अभिलेख, अवलोकन			
९.	गुणस्तर सुधार गतिविधिको अवस्था				
क.	कार्यक्रम विशेष निर्देशिका, Standard Treatment Schedule (मापदण्ड) तथा सेवा प्रोटोकलको उपलब्धता	छलफल, अवलोकन			
१०.	राष्ट्रिय निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम तथा अन्य राष्ट्रिय कार्यक्रम कार्यान्वयन	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
घ.	आमा तथा नवजात शिशु कार्यक्रम संचालन भएको	छलफल			
११.	स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति:				
क.	स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति गठन गरेको	छलफल, अभिलेख			
ख.	स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिको मासिक वैठक बस्ने गरेको	माइन्यूट वैठक पुस्तिका हेर्ने			
ग.	स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिको मासिक वैठकमा सेवाको लक्ष्य प्रगतिको समिक्षा गर्ने गरेको	छलफल, अभिलेख			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
घ.	स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिले सहभागितामुलक रूपमा आवधिक स्वास्थ्य योजना तथा वार्षिक कार्य योजना बनाई कार्य गर्ने गरेको	आवधिक तथा वार्षिक योजना हेने			
१२.	अन्य				
क.	कार्यलय प्रयोजनको लागि इन्टरनेटको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ख.	कार्यलय प्रयोजनको लागि कम्पुटरको व्यवस्था भएको				
ग.	विधुत (राष्ट्रिय वा स्थानिय प्रशारण) भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
घ.	विधुतको लागि बैकल्पिक व्यवस्था भएका (जस्तै: सोलार, जेनेरेटर, इन्झर्टर आदि)	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ड.	सफा र शुद्ध खानेपानिको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
च.	सेवाग्राहिहरुलाई स्वास्थ्य संस्थाको हाता भित्र हात धुने सुविधा भएको	अवलोकन			
छ.	औजार प्रसोधन तथा निर्मलीकरणको व्यवस्था भएको				
ज.	लुगा धुने ठाउँको व्यवस्था भएको				

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
भ.	संस्थामा बगिरहने पानिको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ज.	संस्थामा सेवाग्राहिहरुलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
भ.	संस्थामा कर्मचारीहरुलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ब	महिला, जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको				
ट.	सेवा पाउन प्रतिक्षारत सेवाग्राहीका लागि वस्ने व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ठ.	कर्मचारीहरु र सेवा ग्रहीहरुको लागि स्तनपान कक्ष / स्थानको छुट्टै व्यवस्था गरिएको	प्रत्यक्ष अवलोकन			
ड.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई औषधि पसलमा आउनका लागि सहज बनाइएको ।	अन्तरक्रिया, प्रत्यक्ष अवलोकन			
ण.	गुनासो व्यवस्थापन देख्ने गरी सुझाव पेटिका (उजुरी पेटिका राखिएको) र उजुरीहरुलाई नियमित रूपमा सम्बोधन गरिएको	प्रत्यक्ष अवलोकन, अन्तरक्रिया			

निजी क्लिनिकले आफूनै पहलमा गरेका सृजनात्मक (Innovative) कार्यक्रमहरु :

.....
.....
.....
.....

निजी क्लिनिकबाट आएका विशेष सुभाबहरु:

.....
.....
.....
.....

सुपरीवेक्षकहरुको नाम :	पद :	निकाय :
१.....	.....	.....
२.....	.....	.....

स्थानिय तहमा संचालन भएका निजी औषधि पसलको अनुगमन चेकलिस्ट

मिति.....:

औषधि पसलको नाम: ..... औषधि पसलको कार्यक्षेत्र: .....

टेलिफोन नं..... औषधि पसल प्रमुखको नाम.....:

मोवाइल नं.....(औषधि पसल प्रमुख). स्थापना मिति .....:

सुपरिवेक्षणकर्ताको नाम र पद.....

सि.नं.	अनुगमन प्रश्नहरू	पुष्टाईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ /छैन	छैन भने सुधार गर्नु पर्ने	कैफियत
१.	आधारभूत जानकारी:				
क.	औषधि पसल मुख्य सडकको नजिक भएको ।	अवलोकन			
ख.	औषधी पसलको प्रांगण सफा भएको ।	अवलोकन			
ग.	औषधि पसलको अगाडिको भागमा बोर्ड राखेको / नराखेको	अवलोकन			
घ.	भवन संहितामा उल्लेखित मापदण्ड अनुरूप औषधि पसल सञ्चालन भएको भवन निर्माण भएको।	अन्तरक्रिया			
२.	स्वास्थ्य सेवा तथा व्यवसाय संचालन अनुमति र नविकरणको अवस्था				
क.	औषधि पसल संचालनका लागि अनुमति प्राप्त गरेको: औषधि पसल संचालन अनुमति प्राप्त गरेको	छलफल, अवलोकन, अभिलेख			

	(DDA बाट) PAN/VAT मा दर्ता भएको व्यवसाय संचालन अनुमति प्राप्त गरेको				
ख.	चालु आर्थिक वर्षमा औषधी पसलको दर्ता नविकरण गरिएको	अभिलेख			
३.	औषधिको व्यवस्थापन				
क.	औषधी पसलमा उपलब्ध औषधिको शुल्क र छुट सम्बन्धी सुचि सबैले देख्ने स्थानमा राखिएको ।	अवलोकन,अन्तरक्रिया			
ख.	सबै औषधि तथा उपकरणहरु वर्णानुक्रम वा समुह अनुसार मिलाएर राखिएको ।	अवलोकन,अन्तरक्रिया			
ग.	संवेदनशील औषधि तथा भ्याकिसनको भण्डारणको लागि रेफिजिरेटरको व्यवस्था भएको ।)जस्तै; टिटि खोप., अक्सीटोसिन आदि(	अवलोकन,अन्तरक्रिया			
घ.	औषधि वितरण कक्ष ओस नलाग्ने, घामको प्रत्यक्ष प्रकाश नपर्ने र प्रयाप्त भेन्टिलेसन भएको ।	अवलोकन			
ड.	औषधि पसलमा आउने सबै प्रकारका औषधिहरु भण्डारण गर्न भन्दा अगाडि मात्रा, ब्याच नम्वर तथा म्याद जाँच गर्ने गरेको ।	अन्तरक्रिया			

च.	उपचारमा प्रयोग गरिने लागू औषधहरु (Narcotic drugs) लागू औषध नियन्त्रण ऐन, २०३३ बमोजिम चिकित्सकको लिखित प्रेस्क्रीप्शन अनुसार मात्र वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाइएको ।	अन्तरक्रिया, अभिलेख			
झ.	विक्री वितरणका लागि अनुपयुक्त वा फर्काउनुपर्ने वा म्याद गुञ्जिका वा नष्ट गर्नुपर्ने औषधि तथा औषधि जन्य सामागीर असम्बन्धीत व्यक्तिको पहँच नहुने गरी छुट्टै भण्डारण तथा व्यवस्थापन गरिएको ।	अवलोकन, छलफल			
ज.	औषधिजन्य फाहोरको व्यवस्थापन औषधि व्यवस्थापन विभागको निर्देशन अनुसार गरिएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ट.	औषधि पसलमा मुसा, तथा किट नियन्त्रणका लागि उपायहरु अवलम्बन गरिएको ।	अन्तरक्रिया			
ठ.	कार्यसञ्चालन निर्देशिका (SOP) उपलब्ध भएको ।	छलफल, अवलोकन			
४.	सेवाग्राहीको व्यवस्थापन				
क.	सेवा पाउन प्रतिक्षारत सेवाग्राहीका लागि बस्ते व्यवस्था तथा लाइन	अवलोकन, अन्तरक्रिया			

	बस्नका लागि प्रयाप्त ठाँउ भएको ।				
ख.	औषधि पसलमा सेवाग्राहीलाई परामर्श दिनका लागि उपयुक्त व्यवस्था सहितको ठाँउ भएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ग.	औषधि वितरण क्षेत्रमा औषधिको सही प्रयोगको बारेमा IEC उपकरणहरू तथा (Poster) उपलब्ध भएको।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
घ.	अपाइटा भएका व्यक्तिलाई औषधि पसलमा आउनका लागि सहज बनाइएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ङ.	औषधि पसलले औषधि बिक्रीका साथै अन्य सेवा प्रदान गर्ने गरेको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
५.	जनशक्ति व्यवस्थापन				
क.	चौबिसै घण्टा फार्मसी सञ्चालनका लागि फार्मसी विषय अध्ययन गरेको दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था भएको ।	छलफल, पदपूर्ति विवरण, अवलोकन			
ख.	कार्यरत जनशक्तिको सीप तथा दक्षता)फार्मसी परिषदमा नाम दर्ता तथा नविकरण, अन्य फार्मसी सम्बंधी तालिम(	छलफल, पदपूर्ति विवरण, अवलोकन			
६.	अन्य				
क.	२४ घन्टा विधुत उपलब्धराष्ट्रिय वा)	अवलोकन, अन्तरक्रिया			

	स्थानिय प्रशारण वासोलार वा जेनेरेटर वा इन्भर्टर (भएको ।				
ख.	सफा र शुद्ध खानेपानिको व्यवस्था भएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ग.	सेवाग्राहीहरूलाई औषधि पसलको हाता भित्र हात धुन वा अन्य सरसफाईका लागि साबुन पानिको व्यवस्था भएको ।	अवलोकन			
घ.	संस्थामा सेवाग्राहीहरूलाई छुटै शौचालयको व्यवस्था भएको ।	अवलोकन			
ङ.	संस्थामा कर्मचारीहरूलाई छुटै शौचालयको व्यवस्था भएको ।	अवलोकन			
च.	औजार प्रसोधन तथा निर्मलीकरणको व्यवस्था भएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
छ.	लुगा धुने ठाउँको व्यवस्था भएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
झ.	गुनासो व्यवस्थापन देरमे गरी सुझाब पेटिका) उजुरी पेटिका राखिएको (र उजुरीहरूलाई नियमित रूपमा सम्बोधन गरिएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ज.	औषधि पसलमा केहि महत्वपूर्ण protocols, documents, records आदि उपलब्ध भएको । (Protocols, Quality Manual and policy Cleaning &	अवलोकन, अन्तरक्रिया			

	maintenance processes & records, and audit records Personnel details and job descriptions)			
द.	औषधि पसलले औषधिहरूको अभिलेख राख्ने गरेको ।	अभिलेख, अन्तरक्रिया		
ध.	औषधि पसलले औषधिहरूको तथा अन्य कुनै सेवाहरूको प्रतिवेदन बुझाउने गरेको ।	अभिलेख, अवलोकन अन्तरक्रिया		

औषधि पसलले गरेका सृजनात्मक (Innovative) कार्यक्रमहरू:

.....

.....

.....

.....

औषधि पसलका लागि विशेष सुझावहरू:

.....

.....

.....

.....

.....

औषधि पसलबाट आएका स्थानिय तहका लागि विशेष सुझावहरू:

.....

.....

.....

.....

.....

अनुगमनकर्त्ताहरूको नाम	पद	निकाय

